

ПУТІВНИК З ДОСЛІДЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

ДЛЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Київ, 2010

**ПУТІВНИК З ДОСЛІДЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ
ДЛЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Київ, 2010

Проект Агентства США з міжнародного розвитку «Україна: верховенство права» (USAID). Путівник з досліджень діяльності судів для громадських організацій. Кетрін Фанесток, Девід Вон. – Київ, 2010. 68 ст.

Це видання було підготовлене Проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Україна: верховенство права», що виконується компанією Кімонікс Інтернешнл, Інк. у співпраці з Інститутом Сталих Спільнот.

Путівник з досліджень діяльності судів для громадських організацій стане в нагоді організаціям громадянського суспільства, суддям, працівникам судів, ЗМІ та іншим організаціям, що зацікавлені у розбудові діалогу між судами та громадськістю з метою підтримки судової реформи та покращення роботи судів, допоможе судовій системі стати більш прозорою, ефективною, та доступною для громадян.

ISBN 978-966-2487-00-8

Редактори: Юлія Седик, Олександр Сердюк
Верстка: Анна Алексеєнко
Друк: ТОВ «Видавництво «Твій Формат»
м. Київ, вул. Корабельна, 6, тел. (044) 5014388

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОЕКТ «УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

Це видання здійснене за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають думку Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

© USAID, 2010

© Проект USAID «Україна: верховенство права», 2010

ПЕРЕДМОВА

Цей Путівник з досліджень діяльності судів підготовлений Проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Україна: верховенство права», що виконується компанією Кімонікс Інтернешнл, Інк. у співпраці з Інститутом Сталих Спільнот¹. Разом із низкою українських партнерів Проект USAID «Україна: верховенство права» спрямовує свої зусилля на сприяння утвердженню верховенства права через підвищення прозорості й підзвітності судової системи та проведення політичних і законодавчих реформ у питаннях, пов'язаних із судовою системою.

Цей Путівник має на меті посприяти плеканню у громад бажання дізнатись якомога більше про суди, до яких вони звертаються за правосуддям, та ознайомити громадські організації з дослідженнями діяльності судів. Він не є всеохоплюючим посібником з описом послідовності дій чи «книгою рецептів»; скоріше його варто розглядати лише як введення до основних понять та компонентів. Проект USAID «Україна: верховенство права» має надію, що Путівник стане у нагоді громадським організаціям, діяльність яких пов'язана з питаннями, важливими для громадян, котрі звертаються до судів за захистом. До числа таких питань належать цивільні, політичні права та права людини, сімейно-правові питання, трудові спори, екологічні проблеми та ефективне управління. У Путівнику громадські організації знайдуть інформацію про те, як слід проводити дослідження діяльності судів на основі стандартів та критеріїв якості функціонування суду, що їх можна використовувати для сприяння вдосконаленню роботи судів. Він також буде корисним для дослідників, адвокатів, засобів масової інформації та для самих судів. Путівник доповнено іншими виданнями – Навчально-методичним посібником з громадського моніторингу судів, а також Навчальним посібником щодо дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування, що створені Проектом USAID «Україна: верховенство права» з тим, щоб допомогти громадським інструкторам підготувати й реалізувати навчальні програми для громадських організацій та активістів щодо розробки й реалізації досліджень діяльності судів.

---

¹ Див. www.usaid.gov, www.ukrainerol.org.ua, www.chemonics.com, www.iscvt.org

Путівник має таку структуру:

- У Частині 1, **ЗАСАДИ СУДОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ**, міститься загальний огляд міжнародно визнаних стандартів роботи судів.
- У Частині 2, **З ЧОГО ПОЧИНАТИ**, розповідається про необхідні етапи підготовки досліджень діяльності судів.
- У Частині 3, **ЗБИРАННЯ ТА АНАЛІЗ ДАНИХ**, йдеться про те, як саме слід проводити дослідження діяльності судів, – від етапу збирання даних до етапу перетворення даних на інформацію.
- У Частині 4, **ЗВІТИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ**, вказані способи представлення висновків і рекомендацій та оприлюднення результатів.
- У Частині 5, **ДОДАТКИ**, наведений список іноземних та українських джерел, корисних при дослідженні діяльності судів.

Цей Путівник підготовлено Кетрін Фанесток, міжнародним експертом з питань судівництва, та Девідом Воном, керівником Проекту USAID «Україна: верховенство права», за участі Юлії Седик, радника з питань права та громадянського суспільства Проекту USAID «Україна: верховенство права». Цей Путівник завдячує своєю появою допомозі численних юристів, соціологів, психологів та студентів-правознавців, що впродовж останніх трьох років проводили польові дослідження у рамках сприяння співробітництву між українським громадянським суспільством та судовою системою заради підвищення ефективності, прозорості та відкритості судів.

ЗМІСТ

СКРОЧЕННЯ ТА АКРОНІМИ	6
ВСТУП	7
1. ЗАСАДИ СУДОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ	11
2. З ЧОГО ПОЧИНАТИ	15
2.1. Стандарти функціонування судів	15
2.2. Вибір стандартів та критеріїв для дослідження.....	18
2.3. Результати та аудиторії	19
2.4. Співпраця з судами	20
2.5. Дослідницька команда	21
2.6. Дорадча група	22
3. ЗБИРАННЯ ТА АНАЛІЗ ДАНИХ	24
3.1. Методологія збирання даних та конкретні джерела даних.....	24
3.2. Методологія формування вибірки.....	28
3.3. Інструменти збирання даних.....	29
3.4. Управління збиранням даних.....	32
3.5. Перетворення даних на інформацію.....	37
4. ЗВІТИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ	40
4.1. Висновки.....	40
4.2. Рекомендації.....	41
4.3. Оприлюднення результатів	42
5. ДОДАТКИ	44
Додаток А: Іноземні джерела з питань вимірювання якості діяльності судів.....	44
Додаток Б: Міжнародні організації, що сприяють удосконаленню судів.....	46
Додаток В: Українські громадські організації, що сприяють удосконаленню судів.....	56
Додаток Г: Адреси веб-порталів українських та міжнародних судових інституцій	63
ПРО ПРОЕКТ USAID «УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»	65

СКОРОЧЕННЯ ТА АКРОНІМИ

ГО	ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
ДСА	ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ЕКЕП	ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ З ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ
ЄС	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ
ЗМІ	ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
КГЗ	КАРТКА ГРОМАДЯНСЬКОГО ЗВІТУВАННЯ
НУО	НЕУРЯДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ
НЦСШ	НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР СУДІВ ШТАТІВ (США)
ООН	ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
РЄ	РАДА ЄВРОПИ
РСУ	РАДА СУДДІВ УКРАЇНИ
СФСПІ	СТАНДАРТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ
PRISMA	ГОЛЛАНДСЬКА АГЕНЦІЯ З ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ
USAID	АГЕНТСТВО США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ

ВСТУП

Згідно з міжнародно визнаними Бангалорськими принципами поведінки суддів, «довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи в питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів займає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві». З цього випливає, що розквіт незалежної та неупередженої судової системи неможливий без підтримки громадськістю її інституційних потреб та без довіри громадян до судових процесів і рішень. Громадські організації можуть посприяти незалежності та неупередженості судової системи, а також справі вдосконалення судів тим, що здобуватимуть знання про судову систему, досліджуватимуть поступ судів стосовно дотримання стандартів, створюватимуть судам та зацікавленим представникам громадськості можливості обмінюватись інформацією та ідеями, роз'яснюватимуть громадянам роль судової влади та виклики, що постають перед нею, сприятимуть освіті суддів, коли це доречно та необхідно, а також агітуватимуть за проведення судової реформи, застосування вдосконалених практик та адекватне фінансування судів. Попри існування певних обмежень стосовно ролі, що її може відігравати у розгляді судових справ громадянське суспільство, незалежній та ефективній судовій системі вигідно мати справу з поінформованою громадськістю, що виявляє активний інтерес до роботи судів. Переконливі, уміло сплановані дослідження функціонування судів можуть лягти в основу системи підзвітності судів та визначити її засади.

Упродовж останніх трьох років Проект USAID «Україна: верховенство права» здійснював програму підтримки співробітництва між громадянським суспільством та судами, спрямовану на поліпшення доступу до правосуддя. Під час виконання зазначеної програми понад двадцять українських громадських організацій співпрацювали з більш ніж 90 судами по всій території України, реалізуючи програми громадського моніторингу судів та проводячи опитування з метою визначення рівня задоволеності громадян якістю судових послуг на основі використання методології карток громадянського звітування. Численні соціологи, юристи, психологи та добровільні помічники з числа студентів-правознавців були задіяні в польових дослідженнях, проводячи спостереження та інтерв'юючи учасників судових процесів, адвокатів, журналістів і судових посадовців. Вони провели аналіз зібраних даних з метою визначення основних проблем, пов'язаних з доступом до правосуддя в Україні, приділяючи при цьому головну увагу двом важливим питанням: 1) Що потрібно зробити для поліпшення якості діяльності судів та підвищення громадської довіри до судів і, отже, рівня задоволеності громадян судовими послугами?; 2) Яким чином суди можуть використати зворотний зв'язок з громадянами

для вдосконалення судових операцій та поліпшення сприйняття громадянами судів?

Ці програми були сфокусовані головним чином на проблемах громадського сприйняття судів та довіри до них, доступу до судів та взаємин між судами і ЗМІ, хоча деякі організації займались окремими типами справ, зокрема справами, пов'язаними з батьківськими правами та з порушеннями правил дорожнього руху. У цілому ці дослідження дозволили дійти кількох загальних висновків:

- Структура приміщень багатьох судів не сприяє доступу громадян до судової інформації, зокрема ознайомленню учасників судових процесів та адвокатів з матеріалами справ.
- Структура приміщень багатьох судів не відповідає потребам суддів та працівників апарату суду.
- Судові практики не сприяють ефективній участі у судових процесах тих сторін, котрі самостійно захищають свої інтереси.
- Слухання часто відкладаються або переносяться без належного поінформування про це.
- Навчання суддів та підготовка як суддів, так і працівників суду не сприяють об'єктивності й своєчасності процесів, пов'язаних з розглядом справ, та ефективності діяльності суду загалом.
- Висвітлення діяльності судів засобами масової інформації непослідовне та іноді неточне.
- Судам загалом бракує механізмів та інструментів для ефективного спілкування зі ЗМІ та громадськістю, зокрема, відділів інформування громадськості та спеціалістів із зв'язків із громадськістю, робота яких відповідала б розмірові судів та конкретним обставинам.

Крім того, у процесі реалізації програм щодо взаємин між судами та суспільством було засвоєно декілька важливих уроків. По-перше, співпраця між судами та суспільством цілком можлива – і здатна принести реальні результати. Прямим наслідком реалізації програм громадського моніторингу судів та опитувань на основі методології карток громадянського звітування стало те, що суди в Харкові, Івано-Франківську, Києві та Львові запровадили зміни у розкладі роботи відділів прийому звернень громадян (судових канцелярій), поліпшили надання користувачам судових послуг інформації про розклад роботи та зразків документів, а також провели заняття із працівниками апарату судів щодо ставлення до відвідувачів суду. По-друге, зусилля громадянського суспільства, спрямовані на підтримку вдосконалених судових операцій, зможуть забезпечити сталий ефект лише тоді,

коли суди братимуть участь у плануванні, реалізації та оцінюванні дослідження якості судової діяльності. Наприклад, активна участь суддів та працівників апарату суду у фокус-групових дискусіях щодо розробки анкет для опитувань на основі карток громадянського звітування гарантуватиме особисту зацікавленість ще на початку процесу та додатково посприє майбутньому виконанню рекомендацій. Насамкінець, успішне дослідження функціонування суду повинно ґрунтуватися на коректній методології, пов'язаній зі стандартами та критеріями якості діяльності судів, а також зі стандартами збирання та аналізу даних, яка має бути частиною ретельного плану виконання, що міститиме сильну комунікаційну стратегію. Для проекту громадського моніторингу судів у м. Хмельницькому, наприклад, було відібрано два стандарти функціонування суду: доступ до приміщень суду та пов'язаної з судом інформації, а також своєчасність ухвалення судових рішень. Після цього експерти проекту разом із суддями та працівниками суду розробили індикатори та відповідні запитання, що увійшли до моніторингових форм та анкет. Ці гарно структуровані інструменти моніторингу допомогли підготувати реалістичні рекомендації, які були ефективно доведені до відома засобів масової інформації під час круглого столу.

Сприяючи засвоєнню найкращих практик та уроків, отриманих у результаті проведення громадського моніторингу судів та опитувань на основі карток громадянського звітування, Проект USAID «Україна: верховенство права» підготував серію публікацій щодо методологій та стратегій для програм взаємодії між судами та суспільством. Навчальну програму з громадського моніторингу судів було розроблено для того, щоб допомогти громадським інструкторам підготувати та реалізувати навчальні програми щодо розробки та виконання програм моніторингу судів для громадських організацій та активістів. Навчальний посібник щодо дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування забезпечив громадських активістів та суди інструментами, необхідними для організації та проведення програми опитувань, спрямованої на вимірювання рівня задоволеності громадян різними аспектами функціонування суду з використанням методології карток громадянського звітування. Це включає поетапні інструкції щодо розробки, підготовки та реалізації програми опитування, у тому числі щодо розробки плану дій після опитування з метою сприяння реалізації рекомендованих змін у судах.

У результаті здійснення зазначеної роботи Проект USAID «Україна: верховенство права» підготував цей Путівник з досліджень діяльності судів для громадських організацій. Цей Путівник має на меті пояснити основні поняття, компоненти та базові елементи того, яким чином громадянське суспільство може співпрацювати з судами задля поліпшення їх функціонування та доступу до правосуддя. Використовуючи Путівник, громадські організації зможуть проводити такі дослідження діяльності судів, які стануть особливо ефективним інструментом здійснення

громадсько-просвітницької роботи та достовірного інформування як громадськості, так і судів.

У цілому, в дослідженнях діяльності судів розглядаються емпіричні докази, пов'язані зі сферою судових операцій, практик та результатів розгляду справ, а потім робляться висновки, де вказується, в яких аспектах робота суду гарна, визначаються аспекти роботи, що потребують удосконалення, і, що найважливіше, розкривається, де саме існує потреба у поліпшенні інформування та/або розуміння заради забезпечення ширшого доступу й гарантування високої якості судових рішень. За допомогою цих досліджень громадські організації можуть ефективно вирішувати питання, пов'язані з доступом, оперативністю вирішення справ, дотриманням гарантій належного судового процесу під час публічного розгляду справ, прозорістю та відкритістю проваджень, а також із судовими практиками громадсько-просвітницької роботи та взаємин зі ЗМІ. З самого початку слід зазначити, що існують певні межі щодо аспектів роботи суду, які громадська організація може достовірно дослідити з використанням штатних працівників і волонтерів, котрі лише один чи два рази візьмуть участь у дослідженні. Потенційні дослідження також залежні від обмеженого характеру інформації, яка може бути отримана громадськістю. Та все ж важливі аспекти функціонування суду можна достовірно дослідити з використанням загальнодоступних джерел даних і міжнародних стандартів.

Також, стало зрозуміло, що ефективні дослідження діяльності судів передбачають конкретні цілі та чітко вказують на стандарти й критерії, використані в оцінюванні. Далі, висновки робляться лише на основі отриманих даних, а рекомендації розробляються у співпраці з судами. Крім того, ефективні дослідження судів ще й мають бути придатними для використання та використовуватися судами й особами, що приймають рішення. Сподіваємося, що цей Путівник посприє проведенню ефективних досліджень діяльності судів і зміцненню співпраці між судами, урядом і громадянським суспільством з метою посилення судової незалежності та підзвітності, підвищення громадської довіри до судів та поліпшення доступу до правосуддя.

ДЕВІД ВОН

Керівник Проекту

Проект USAID «Україна: верховенство права»

1. ЗАСАДИ СУДОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ

У наш час, на початку XXI століття, у всьому світі, у будь-якому суспільстві, намагаються дати визначення правам людини та гарантувати їх дотримання. Політичні гарантії, громадянські права та захист економічних, соціальних і культурних прав – усе це питання, якими громадяни² переймаються щодня у кожній країні, зокрема й в Україні. Хоч би які ухвали приймали суди – не допускаючи неправомірного затримання особи, вирішуючи складні справи про розірвання шлюбу та опіку над дітьми чи встановлюючи законність виборчого процесу, – саме вони, суди, є єдиними, найважливішими гарантами індивідуальних прав та соціальної справедливості.

У міжнародній спільноті існує загальна згода щодо того, що від судової системи чекають виконання таких шести речей:

- Суди повинні здійснювати правосуддя у конкретних справах;
- Суди повинні бути прозорими. Вони повинні показувати, що чинять правосуддя, тобто демонструвати роботу, характерну для об'єктивної й оперативно діючої судової системи;
- Суди є місцем неупередженого вирішення правових спорів;
- Суди захищають громадян від зловживань владою з боку уряду;
- Суди захищають слабших – дітей, жертв злочинів, бідних стариків;
- Суди запроваджують та ведуть офіційний реєстр рішень і правового статусу.

Незалежний і неупереджений розгляд справ, тобто з'ясування фактів, застосування закону та гарантування прав у кожній конкретній справі, є головною суттю ролі суду як установи. Проте судді не зможуть вирішувати індивідуальні справи, а громадяни не матимуть доступу до правосуддя за відсутності широкого кола планувальної, управлінської, моніторингової, інформаційної та просвітницької діяльності, яка належить до сфери судового адміністрування.

Судове адміністрування врівноважує незалежність суддів з потребою у співробітництві та координації дій з іншими установами судової системи та з громадянським суспільством. Хоча між правовими системами різних країн існують певні відмінності, проте судове адміністрування незмінно приділяє головну увагу управлінню діяльністю судів як інституцій, з тим щоб:

²Поняття «громадянин» використовується тут у первісному значенні – «житель країни», а не у вужчому значенні «член держави, підлеглий її уряду».

- судді мали підтримку, можливості для навчання та ресурси, потрібні їм для вирішення кожної справи об'єктивно й відповідно до закону;
- кожна окрема справа та всі справи в цілому адмініструвалися таким чином, щоб забезпечувалося своєчасне здійснення правосуддя;
- кожній особі був гарантований доступ до правосуддя та рівне ставлення згідно із законом;
- громадяни знали й були переконані в тому, що їхні суди відкриті, прозорі й підзвітні.

Ефективне судове адміністрування дає змогу судам чинити правосуддя з урахуванням індивідуальних особливостей справ, а не просто «обробляти» їх у механічний спосіб.

У багатьох країнах, включаючи Україну, довіра громадськості до судів переживає спад. Громадяни мало вірять у доступність неупередженого й своєчасного судового процесу, який захищає права і завершується ухваленням законних, справедливих рішень. Безперечно, у більшості судів є речі, які можна вдосконалити, однак недовіра громадян значною мірою спричинена браком знань про роль суду, його

Проблеми, що постають перед громадянами, котрі мають справу із судом, є віддзеркаленням власних проблем суду, пов'язаних з наданням доступних, справедливих та ефективних судових послуг.

обмежені ресурси та юридичні процедури. Наприклад, громадяни вважають, що поганий стан будинків суду віддзеркалює якість судового процесу, тимчасом як насправді він засвідчує рівень визначеного законодавцями фінансування судів. Сторони часто сподіваються, що судді знайдуть вирішення проблем, про які безпосередньо не згадується в клопотаннях у справі, особливо якщо вона зі

сфери сімейного права. А ще трапляється, що вони сприймають запобіжні заходи, вжиті відповідно до вимог належного судового процесу, як юридичні «викрутаси», що несправедливо надають перевагу їхнім опонентам. Судам важко виплекати й підтримувати громадську довіру в середовищі неконкретних очікувань і за відсутності такої інформації про якість судової діяльності, якій однаково довіряли б і судді, і громадяни.

Роль українських судів змінилася після здобуття країною незалежності та продовжує змінюватися паралельно зі зростанням суспільних очікувань. Нині судова система має подолати силу-силенну перешкод на шляху до поліпшення доступу до судів та гарантування високоякісних судових рішень. І це стосується не лише

українських судів; такі самі виклики стоять перед судами в усьому світі. Найбільш очевидною проблемою є недостатнє фінансування; українські суди просто не мають досить грошей на вдосконалення своєї роботи, приміщень, підвищення кваліфікації персоналу. Проте брак фінансування – не єдина і не найсерйозніша перешкода на шляху до забезпечення досконалості у роботі судів. Хоча кожен суд готує статистичні звіти за півроку та за рік і повинен вести реєстраційні картки з детальною фіксацією основної інформації щодо обробки справ, судова система не збирає й не використовує важливу управлінську інформацію щодо судових операцій та якості роботи. Далі, лише в небагатьох випадках голови судів здійснюють керівництво з урахуванням перспектив. Новації, співпраця та експериментування переважно відсутні в українських судах першої та другої інстанцій. Судді та судовий персонал не забезпечені можливостями для постійного навчання й підготовки, що потрібні для адміністрування судової системи, яка відповідала б європейським стандартам. Недовіра громадськості до інституту судової влади веде до деградації соціального статусу та підтримки судів, а це додатково ускладнює отримання судами потрібних ресурсів та започаткування ними необхідних реформ.

Нинішня українська практика та правила щодо адміністрування судів також ускладнюють адміністративне управління у судах. Державна судова адміністрація України (ДСА), котра розпоряджається судовими ресурсами та їх розподілом, є агенцією, що належить до виконавчої гілки влади. Без звернення до ДСА місцеві суди не можуть вирішувати найелементарніші питання ресурсного забезпечення, наприклад, відремонтувати дах, що протікає, або купити принтер. Відмінності у поглядах та пріоритетах між ДСА та суддями іноді можуть стати на заваді вирішенню місцевих проблем та реагуванню на занепокоєння громадян.

Українська судова влада, в тому числі її органи самоврядування, очолювані Радою суддів України, нині серйозно працює над розбудовою «судової спільноти», члени якої співпрацюватимуть з метою поліпшення доступу до судів. Посадовці судової гілки та ДСА вже об'єднували свої зусилля для вирішення низки проблем, що стоять на заваді досягненню високої якості роботи судів.

Що потрібно українським судам для того, щоб виправдати сподівання суспільства на те, що суди стануть високоякісними, і щоб заручитися більшою підтримкою з боку громадськості? Важливим компонентом ефективної судової системи є лідерство, і Рада суддів України може зробити значний внесок у створення сильної, незалежної, безсторонньої, доступної судової влади, здатної захистити права всіх і кожного. Суди як установи потребують можливостей для встановлення пріоритетів, здійснення новацій та експериментування. Іншими важливими чинниками є вправний фінансовий менеджмент та управління проходженням справ з ураху-

ванням перспектив. Усі ці структурні елементи сильної судової системи залежать від збирання й використання достовірної та корисної інформації:

- інформації для визначення та вирішення оперативних проблем, адміністративного управління судом та складання бюджету;
- даних стосовно управління проходженням справ, що мають гарантувати справедливе й своєчасне вирішення справ;
- точності та повноти матеріалів справ.

Насамкінець, суди конче потребують стандартів. Стандарти – це формулювання, в яких судова влада визначає, що має вважатися досконалим функціонування суду, і чітко проголошує свій намір бути прозорою стосовно не лише своїх досягнень, але й проблем та викликів. Стандарти є орієнтирами – доволі сталими й такими, що їх ніколи не вдається досягти повною мірою, оскільки досконала якість роботи суду вимагає постійних зусиль. Рада суддів України нещодавно розпочала розробку стандартів та критеріїв якості функціонування судів; цей процес створюватиме можливості для подальшого обміну думками між судами та громадами, яким вони служать.

2. З ЧОГО ПОЧИНАТИ

2.1. СТАНДАРТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ

Доречність та корисність досліджень судової діяльності зростають, якщо їх структура узгоджується з конкретними, типовими очікуваннями щодо судової досконалості. У міжнародному масштабі стандарти якості функціонування суду використовуються, щоб пов'язати широкі гарантії міжнародних угод та конституційні гарантії з повсякденними судовими практиками. Стандарти не є ні статутами, ні правилами; це – формулювання, розроблені судовою владою для того, щоб:

- чітко проголосити власні очікування щодо досконалості;
- скерувати судові політики та операції;
- оцінювати якість роботи;
- звітувати перед суспільством, якому служить судова система.

Стандарти чітко вказують на основні цінності судової системи та містять визначення досконалості. Стандарти визначають якість роботи суду, а не якість роботи окремих суддів. Поступ суду стосовно дотримання стандартів оцінюється на підставі «критеріїв», які вказують на успіхи, а також на аспекти судової роботи, які потребують удосконалення.

Ряд країн та міжнародних консорціумів, зокрема такі як Міжнародний консорціум з удосконалення судів, Європейська комісія з ефективності правосуддя (ЄКЕП), за останні двадцять років розробили й почали застосовувати стандарти якості функціонування судів. Посилання на міжнародні стандарти наведені в Додатку А, стор. XX. Ілюстративні приклади з практики Фінляндії та США представлені нижче, в текстовому прямокутнику.

ЗРАЗОК СТАНДАРТІВ ТА КРИТЕРІЇВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ

ПРИКЛАД З ФІНЛЯНДІЇ	
Аспект роботи	Ставлення до сторін та інших громадян
Стандарт	Сторони та інші учасники провадження забезпечені всією необхідною інформацією про провадження.
Еталонні критерії	<ol style="list-style-type: none"> 1) Розклад слухань та інша інформація своєчасно надаються сторонам. 2) Використовуються брошури та дошки об'яв.
ПРИКЛАД ЗІ США	
Аспект роботи	Доступ до правосуддя
Стандарт	Відкриті провадження: суд здійснює провадження та проводить інші операції відкрито
Еталонні критерії	<ol style="list-style-type: none"> 1) Те, що кажуть учасники судового процесу, чути всім присутнім у залі суду. 2) Слухання відкриті для публіки.

Незалежно від того, як їх окреслено чи сформульовано, стандарти якості функціонування суду:

- використовуються конкретними судами для самовдосконалення, у просвітницькій діяльності, у комунікації;
- орієнтовані на суд у цілому, а не на окремого суддю;
- використовуються не для порівняння одних судів з іншими, а лише як інструмент, за допомогою якого окремих суд може поліпшувати якість своєї роботи з плином часу;
- вимірюються на основі узгоджених індикаторів з використанням надійних методів збирання та аналізу даних.

Стандарти зазвичай розробляються самою судовою гілкою влади. ГО можуть оцінити якість функціонування судів на основі широко відомих стандартів та еталонних критеріїв, на кшталт зазначених у схемі, що її наведено нижче. Вона не є вичерпним переліком усіх можливих критеріїв, а лише представляє важливі аспекти функціонування суду, які підходять для дослідження й вимірювання громадськими організаціями з використанням джерел даних, доступних в Україні.

ЕТАЛОННІ СТАНДАРТИ ТА КРИТЕРІЇ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ

АСПЕКТ РОБОТИ 1: ДОСТУП ДО СУДУ

ЕТАЛОННИЙ СТАНДАРТ	ЕТАЛОННІ КРИТЕРІЇ
1. 1 Судові провадження відкриті.	Розклад слухань вивіщується щодня.
	Доступ публіки до відкритих засідань.
	Закриті слухання проводяться лише після ухвалення відповідного рішення у відкритому судовому засіданні.
	У відкритому засіданні публіці добре чути, що кажуть учасники.
1. 2 Будинок суду доступний і зручний.	Будинок суду легко знайти, і зовні на ньому є добре помітна вивіска.
	При вході до суду знаходиться кіоск з працівником довідкового бюро.
	Дошки з об'явами оновлюються щодня.
	Сторони можуть отримати інформацію щодо своєї справи по телефону та через Інтернет.
	Будинок суду доступний для інвалідів.
1. 3 Суд доступний для всіх	Закони та процедури дають можливість незможним громадянам безкоштовно користуватися судовими послугами.

АСПЕКТ РОБОТИ 2: ОПЕРАТИВНІСТЬ ПРОВАДЖЕНЬ

ЕТАЛОННИЙ СТАНДАРТ	ЕТАЛОННІ КРИТЕРІЇ
2.1 Суд своєчасно вирішує справи.	Відсоток розглянутих справ: співвідношення кількості розглянутих справ та загальної кількості справ, що надійшли до суду
2.2 Тривалість слухань не виходить за рамки процесуальних стандартів.	Справи, призначені до слухання, розглядаються у терміни, встановлені для відповідного типу справ.
	Розгляд справ, призначених до слухання, не переноситься і не відкладається без судового рішення із зазначенням підстави.

АСПЕКТ РОБОТИ 3: ПРОЗОРИСТЬ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ

ЕТАЛОННИЙ СТАНДАРТ	ЕТАЛОННІ КРИТЕРІЇ
3.1 Суд ефективно спілкується з громадськістю.	Суд публікує щорічний звіт, котрий містить дані щодо основних аспектів якості роботи, і поширює його серед представників ЗМІ.
	Суд має протокол щодо реагування на запити ЗМІ.
	Суд має призначеного спеціаліста із зв'язків із громадськістю (речника).
3.2 Суд надає звіт про використання публічних ресурсів.	Суд щороку публікує звіт про свої надходження та витрати.
	Бюджетні запити суду є публічними.

АСПЕКТ РОБОТИ 4: КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ПРОФЕСІЙНІСТЬ СУДДІВ І ПЕРСОНАЛУ

ЕТАЛОННИЙ СТАНДАРТ	ЕТАЛОННІ КРИТЕРІЇ
4.1 Судді регулярно беруть участь у навчальних семінарах.	Суд має щорічно обновлюваний план навчання для суддів.
	Усі судді щороку відвідують навчальні заняття впродовж 8 – 10 днів.
4.2 Основні штатні працівники регулярно беруть участь у навчальних семінарах.	Суд має щорічно обновлюваний план навчання для основних штатних працівників.
	Усі основні штатні працівники щороку відвідують навчальні заняття впродовж 8 – 10 днів.

Вказані вище фундаментальні аспекти функціонування суду належать до числа тих, які ймовірно увійдуть до майбутніх українських стандартів.

2.2. ВИБІР СТАНДАРТІВ ТА КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досліджень у судах ГО зазвичай обирають теми, які відповідають їхній організаційній місії та наявним ресурсам. Деякі міжнародні стандарти якості функціонування суду, як-от повнота матеріалів справ чи тривалість розгляду від надходження до вирішення, можуть пов'язуватися з інформацією, яка не є загальнодоступною в Україні або потребує експертної оцінки. Проте якість роботи суду по відношенню до ключових стандартів, на кшталт наведених вище, можна оцінити на основі судових звітів та доступу громадськості до судових приміщень і засідань. Існує п'ять головних запитань, що їх ГО можуть поставити перед собою:

- З якими цілями ми збираємося використовувати зібрану нами інформацію щодо судової діяльності?
- Які аспекти функціонування та практики суду мають стосунок до головної місії нашої організації?
- Які дані нам потрібно зібрати?
- Чи відповідні дані доступні в обраній юрисдикції (юрисдикціях)?
- Яким чином можна зібрати й проаналізувати найдостовірніші дані, з урахуванням наявних ресурсів, часу та кваліфікації виконавців?

Також дуже важливо визначити, які типи справ вивчатимуться і які категорії судів та територіальні юрисдикції будуть охоплені.

Незалежно від обраних стандартів, будь-яке дослідження слід планувати та проводити з урахуванням повного спектру юрисдикційних повноважень суду, оскільки багато судових практик є наслідком урівноваження конкуруючих вимог. ГО повинні визначити всі типи справ, що їх повинен вирішувати суд, та в ширшому плані – тип процесу, необхідний для кожного з типів справ. Якщо дослідження стосуватиметься таких питань як доступ чи прозорість, тоді це знання стане основою визначення індикаторів якості роботи суду. Якщо ж дослідження стосуватиметься справ конкретного типу, тоді знання загального профілю суду дозволить пов'язати висновки та рекомендації з реаліями загальної місії даного суду.

В усіх дослідженнях слід заповнити наведений нижче бланк загального профілю суду як важливу підвалину для розгляду будь-якого аспекту функціонування суду і як основу для вибору методології формування вибірки.

Щоб заповнити бланк загального профілю суду, дослідникам, можливо, доведеться звертатися за необхідною інформацією та даними до відповідного суду або до ДСА.

Після того як бланк загального профілю суду заповнено, його треба показати у суді, щоб переконатись у точності інформації.

ПРОФІЛЬ СУДУ								
Назва суду: _____								
Місцезнаходження: _____								
Голова суду: _____								
Кількість населення в юрисдикції: _____								
Дата: _____ Джерело даних: _____								
Тип справи	Справи, що перебували на розгляді у суді станом на 01/01/10	Справи, розпочаті у 2009 р.	Справи, вирішені у 2009 р.	Справи, що перебували на розгляді у суді станом на 31/12/08	Кількість суддів	Середня кількість справ на одного суддю	Кількість працівників апарату суду	Кількість залів судових засідань
Загалом:								

2.3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА АУДИТОРІЇ

Організація, яка запланувала дослідження і зайнялася відбором стандартів, повинна запитати себе, що має відбутися після закінчення дослідження.

- Хто буде зацікавлений у результатах і чому?
- Хто використовуватиме інформацію, отриману в результаті дослідження, і з якими цілями? Якщо реально дивитися на речі, які реформаторські заходи можуть здійснити суди, ДСА, РСУ, особи, що ухвалюють політичні рішення, засоби масової інформації, адвокати та/або громадянське суспільство?
- Які подальші програми, на думку ГО, можуть бути здійснені у розвиток даного дослідження?

Ретельні відповіді на ці запитання допоможуть визначити діапазон дослідження та аналізу. Розробка рекомендацій і стратегій поінформування про результати також

Коректно сплановане дослідження функціонування суду, результати якого будуть придатними для використання, повинно з самого початку містити чіткі вказівки на бажані наслідки та потенційну аудиторію.

залежить від того, як ГО сформулює бажані наслідки та потенційну аудиторію. Ці критично важливі рішення дозволять визначити, які дані необхідні та достатні для реалізації цілей дослідження, а також який рівень ресурсного забезпечення необхідний для успіху.

2.4. СПІВПРАЦЯ З СУДАМИ

Як це часто буває у будь-якому суспільстві, судові практики значною мірою визначаються інституційною соціалізацією та тим, які типи поведінки заохочуються й винагороджуються в рамках судової культури. Судові посадовці бажать працювати гарно – у відповідності до закону та процедур, – проте міцно вкорінені судові звички та обмежені ресурси часто видаються нездоланими перешкодами на шляху до змін. Тож не дивно, що у дослідженнях функціонування судів, здійснюваних громадськими організаціями, питання підзвітності та прозорості не завжди представлені у приємному для судів світлі.

Розпочинаючи планування дослідження, ГО повинна встановити контакт з керівництвом суду. Надзвичайно важливо на самому початку поінформувати суд про цілі та зміст дослідження. У суду ніколи не повинно виникати враження, що його заскочили зненацька. Керівники дослідницької групи вчинять розумно, якщо прагнутимуть до співпраці. Вони мають пояснити (не покрививши при цьому душею), що ГО має намір посприяти вдосконаленню суду та розширенню знань громадськості про суд, а не зашкодити його репутації та функціонуванню. Важливо підкреслити користь, що її матимуть суди від проекту, з тим щоб вони почувалися впевненіше і підтримали проведення дослідження. Можливо, знадобляться декілька зустрічей, щоб встановити двосторонній діалог між дослідницькою командою та керівництвом суду.

На перших зустрічах з головою суду ГО повинна представити як в усній, так і в письмовій формі стислий виклад запропонованого проекту. На ранньому етапі слід знайти відповіді на такі запитання:

- Від співпраці з ким (у суді) залежить успіх реалізації проекту?
- Хто в суді має бути залучений у дослідження? Що представники потребують або бажать отримати від дослідження функціонування суду?

- Якщо ГО добивається доступу до документів чи звітів, який спосіб їх надання працівниками апарату суду є найзручнішим (для суду)?

Представники ГО повинні довести суду, що дослідження матиме стосунок до проблем, які постають перед громадянами, котрі користуються судовими послугами, та перед судами при здійсненні правосуддя. Вони повинні довести об'єктивність методології та пообіцяти, що проект реалізовуватимуть неупереджені дослідники. Керівники дослідницької команди мають запевнити суд, що вітатимуть регулярні контакти під час проведення дослідження та після його закінчення, і що дослідження є лише першим кроком у сприянні вдосконаленню суду з боку ГО.

Коли план та графік проведення дослідження будуть готові, представники ГО повинні зустрітися з керівництвом суду, щоб ознайомити їх з планом та попросити їх допомогти поліпшити його. Які ще критерії можна використати для вивчення відібраних стандартів? Який спосіб доступу до конкретних даних чи слухань є найкращим? Команда також має поговорити з керівництвом суду, звичайними суддями та працівниками апарату суду з приводу процедур, проходження справ, а також проблем, які стоять на заваді виконанню правових вимог. Після встановлення ефективних контактів команда повинна попросити голову суду призначити зі свого боку координатора проекту (з числа суддів або персоналу), котрий відповідатиме на прості запитання та вирішуватиме будь-які проблеми, пов'язані з доступом до відкритих для загалу документів. Важливо, щоб дослідження не призводило до переривання та затримок роботи суду.

Добиватися співпраці з судом не означає змінити тему чи висновки дослідження, а є стратегією поліпшення результатів проекту та посилення їх ефективності.

2.5. ДОСЛІДНИЦЬКА КОМАНДА

Кожне дослідження вимагає різного співвідношення знань, навичок та рівня зусиль, однак основні завдання та варіанти укомплектування команди однакові для всіх досліджень. Дослідження не може бути успішним не лише за відсутності у ГО технічних та управлінських навичок, але й без ефективного керівника дослідницької команди. Про кваліфікацію та повноваження, пов'язані з цією посадою, йдеться на стор. XX.

Основу дослідницької команди, певно, складуть нинішні штатні співробітники ГО, котрі мають кваліфікацію, необхідну для планування проекту, його реалізації, моніторингу та оцінювання. Керівники ГО зазвичай підтримують контакти з судом,

зацікавленими сторонами та групою консультантів (див. нижче). Від них також можуть вимагатися:

- правові, дослідницькі та інші технічні знання;
- вміння збирати дані, аналізувати їх та готувати висновки;
- вміння інструктувати збирачів даних та координувати їх роботу;
- вміння розробляти та реалізовувати комунікативну стратегію.

Як експерти, так і неспеціалісти мають відігравати певні ролі у плануванні, прийнятті рішень щодо методології та формування вибірки, у збиранні й аналізі даних. Експерти беруть участь у розробці структури дослідження і часто у збиранні й аналізі даних, коли потрібні спеціальні знання та навички. Наприклад, може з'явитися потреба у послугах правників, які є експертами стосовно типу (типів) справ, який (які) планується дослідити, у послугах методологів-дослідників та спеціалістів з проблем комунікації. Експерти можуть працювати на платній основі або як волонтери. З числа неспеціалістів часто готують умілих інтерв'юерів та спостерігачів; вони також можуть працювати на платній основі або як волонтери. Як сказано далі в цьому Путівнику, всі дослідники мають розраховувати на допомогу з боку тямущого керівника команди та покладатися на коректно складений протокол дослідження.

2.6. ДОРАДЧА ГРУПА

Дослідженням функціонування суду суттєво посприяє формування дорадчої групи з числа представників зацікавлених сторін, адже це дозволить розширити точку зору та поглибити знання ГО. Нерідко склад запланованої аудиторії, особливо суду, частково збігається зі складом дорадчої групи. Перед дорадчою групою стоять такі цілі:

- здійснювати загальне керівництво щодо розробки дослідження та контексту для вивчення конкретних аспектів судових операцій;
- бути джерелом експертних знань щодо досліджуваного питання (питань);
- висловлювати пропозиції для аналізу («що ще нам треба дізнатися?») після ознайомлення з попередніми висновками;
- співпрацювати при виробленні рекомендацій на основі доопрацьованих висновків;
- докладати зусиль для забезпечення ширшої та глибшої довіри до проекту в усіх аудиторіях.

Члени дорадчої групи можуть також критично оцінити значимість інформації, генерованої дослідженням, запропонувати додаткові підказки, а також проаналізувати відповідні рекомендації, однак вони не можуть змінити чи знівелювати висновки.

До складу групи мають увійти представники п'яти-семи основних зацікавлених сторін та/або експерти, котрі привнесуть у дослідження відмінні точки зору. ГО має відібрати високошанованих членів суду та правової спільноти, котрі готові присвятити чимало часу та приділити ретельну увагу процесові дослідження функціонування суду. В залежності від специфіки дослідження, до участі в консультативній групі можливо також залучити представників соціальних служб, НУО, освітянської чи бізнесової спільноти. Слід охопити всі точки зору, критично важливі для дослідження. Сильна, активна група консультантів забезпечить вищу якість дослідження та більшу довіру до нього.

3. ЗБИРАННЯ ТА АНАЛІЗ ДАНИХ

Дослідження функціонування суду створюють цінні «моментальні знімки» доступу до суду, практик суддів та судового персоналу та/або уявлень громади. Отримана інформація може вказати на «контрольні показники», стосовно яких суд відслідковуватиме своє вдосконалення. Висновки, запропоновані в дослідженні судів, можуть посприяти поліпшенню судових практик, ефективнішому розподілу обмежених ресурсів, а також вказати, де саме потрібна додаткова інформація, яка дозволить зрозуміти чи вирішити певне питання.

Незалежно від аспекту роботи та юрисдикції, які досліджуються, існують компоненти, важливі для будь-якого коректного дослідження функціонування суду. Необхідні час та зусилля будуть різними, в залежності від теми дослідження, проте основна структура залишається незмінною, включаючи:

- ідентифікацію методології збирання та конкретних джерел даних;
- ідентифікацію вибірки (вибірок);
- інструменти збирання даних;
- управління збиранням даних, включаючи дослідницьку команду;
- аналіз – перетворення даних на інформацію.

Наведені нижче стислі описи кожного з цих компонентів ілюструють рішення та процеси, необхідні для дослідження функціонування суду. У цьому розділі припускається, що ГО вибере стандарти та критерії для дослідження так, як це описано раніше.

3.1. МЕТОДОЛОГІЯ ЗБИРАННЯ ДАНИХ ТА КОНКРЕТНІ ДЖЕРЕЛА ДАНИХ

Визначення методології збирання даних та конкретних джерел даних необхідне для забезпечення швидкого й ефективного збирання потрібних даних. В Україні доступні такі джерела даних:

- 1) Документи є основою будь-якого дослідження суду. Закони, правила, накази, укази та судові регламенти слід вивчати для визначення параметрів доступної інформації та правових очікувань, які мають бути задоволені судами. Судові статистичні

дані, які містяться в офіційних звітах Верховного Суду та ДСА, інформують громадськість про кількість справ у судах та становлять основу для визначення вибірок для дослідження. Професійні звіти та експертні дослідження з описами української системи правосуддя та міжнародного досвіду, зокрема того, який задокументовано Європейською Комісією з Ефективності Правосуддя, також можуть використовуватись як джерела інформації в дослідженнях, що проводяться ГО.

- 2) Спостереження є чудовим способом дослідження питань доступу, відкритості та прозорості. Завдяки самому лише доступу громадськості можна досліджувати інтер'єр та екстер'єр судових приміщень, спостерігати за слуханнями, здійснювати моніторинг дотримання розкладу судових засідань. Спостереження також можна проводити під час судових засідань. Судові слухання є відкритими й публічними, якщо суддя не прийме іншу ухвалу, що можливо лише у випадках, конкретно передбачених у законодавстві.
- 3) Судові рішення є публічними, якщо суддя не прийме іншу ухвалу, що можливо лише у випадках, конкретно передбачених законодавством. Відповідність судовим стандартам, які стосуються зрозумілості та повноти рішень, можна вимірювати за допомогою залучення експертів з визначення «читабельності» та груп, що складаються з досвідчених практиків, таких як судді судів першої та другої інстанції, адвокат, прокурор, професор права та журналіст.³
- 4) Завдяки інтерв'ю з практиками, що працюють у судовій системі, адвокатами, журналістами, користувачами судових послуг та простими відвідувачами суду можна отримати цінну інформацію про якість роботи суду та довіру до нього з боку громадськості. Можливі такі способи проведення інтерв'ю:
  - a. **Структуровані інтерв'ю** (велика кількість коротких інтерв'ю з використанням стандартної анкети) та методи формування вибірки мають розроблятися спеціалістом з прикладних досліджень. Усі дослідники повинні бути гарно підготовленими, а аналіз мають виконувати компетентні фахівці.
  - b. **Глибинні інтерв'ю** є одноразовими подіями, в ході яких практики, що працюють у судовій системі, та інші інформанти повідомляють детальну інформацію про основні питання та конкретні операційні практики, а також висловлюють свою точку зору з головних питань. Ці інтерв'ю можуть надати суттєвої об'ємності кількісним даним, отриманим з інших джерел, та спостереженням, проведеним дослідницькою командою.
  - c. **Інтерв'ю з основними інформантами** – третій тип інтерв'ю, що використовується в дослідженнях судів. За своєю природою цей вид інтерв'ю являє собою розмову в довільній формі на одну чи кілька основних тем. Цей тип інтерв'ю по-

³ Цю модель було успішно використано у Фінському проєкті «Оцінювання Якості Роботи Судів», див. <http://www.courtexcellence.com/pdf/qualitybenchmarksfinlanddetailed.pdf>, стор. 65.

требує невеликої кількості респондентів, що є експертами у певній сфері або типовими представниками певної цільової групи; їх розпитують один раз або двічі, через певний час після першого інтерв'ю.

Ці інтерв'ю можуть бути отримані в результаті одно- або багаторазових контактів з кількома судовими діячами та фахівцями системи правосуддя, що висловлюють свою точку зору та надають інформацію у ході дослідження судів.

Перспективи отримання достовірної інформації зростають, якщо буде гарантовано конфіденційність усім особам, котрі дають інтерв'ю. Їхні коментарі можна використати у дослідженні, однак без ідентифікації того, хто надав інформацію, у тому числі без зазначення посади чи виконуваних функцій, якщо цим самим може бути розкрито джерело. Основні правила проведення інтерв'ю слід внести до протоколу дослідження, і з ними мають погодитись особи, яких інтерв'юватимуть, перш ніж прозвучать будь-які запитання та відповіді.

5) У дослідженні діяльності судів широко застосовується методологія письмових опитувань громадян, включаючи користувачів судових послуг, загальну публіку, ЗМІ, адвокатів та інших зацікавлених груп, у тому числі представників самих судів (суддів та працівників апарату).

Розробка та аналіз опитування мають відбуватися під керівництвом експертів. Опитування можуть проводити волонтери, але під керівництвом та наглядом експертів і керівника команди дослідників. Для розробки анкети опитування потрібні спеціалісти у галузі емпіричних досліджень. Можливе й використання деяких стандартизованих запитань, розроблених раніше, під час інших досліджень судової системи (наприклад, тих, що були здійснені Проектом USAID «Україна: верховенство права»). У рамках програми досліджень Проекту USAID «Україна: верховенство права» у період 2008 – 2010 рр. було розроблено стандартизовані визначення категорій даних та надійні методики формування вибірок і збирання даних.⁴

У залежності від наміченої цілі використання, будь-яке дослідження може спиратися на єдине джерело даних та єдиний метод їх збирання або поєднувати кілька методологій. Наприклад, дослідження з метою з'ясування зрозумілості судових рішень можна збагатити завдяки включенню інтерв'ю з суддями. Навіть у дослідженнях на основі одного стандарту слід використовувати більш ніж один критерій. Якщо береться до уваги лише один критерій, це призведе до спотворення реальної картини функціонування суду. Декілька критеріїв нададуть оцінці глибини й панорамності.

Методи збирання даних повинні бути достатньо точними, щоб суд та громадськість сприймали їх як надійні, проте водночас досить простими, щоб уможливити фіксування даних неспеціалістами. Вони повинні забезпечувати отримання надійних даних для вимірювання якості функціонування суду по відношенню до стандартів, але не повинні підніматися до рівня складності публікацій у соціологічному журналі.

⁴ Більше інформації можна дізнатися, ознайомившись з іншими публікаціями Проекту – Навчально-методичним посібником з громадського моніторингу судів (2010), а також Навчальним посібником щодо дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування (2010).

ДАНИ ТА ІНФОРМАЦІЯ

Точна інформація, потрібна для оцінки функціонування суду, є одним з головних наслідків дослідження судів. У ході дослідження слід обов'язково розрізняти поняття «дані» та «інформація».

Кількісні дані – це числа або статистичні показники; вони є результатом підрахунків. Наприклад: минулого місяця було ухвалено рішення у 600 кримінальних справах; 25% позивачів у справах про розірвання шлюбу не мають адвоката.

Якісні дані бувають різними за своїм характером; це – будь-які результати дослідження, що не виражаються чисельно. Зазвичай якісні дані отримують з інтерв'ю або в результаті аналізу документів.

Дані повинні відповідати **спільним**, чітко сформульованим визначенням, або ж вони не будуть точними. Важлива їх узгодженість. Для забезпечення точності дані слід збирати **якомога ближче до першоджерела**. Дані слід **аналізувати у процесі збирання**: чи відповідають вони здоровому глузду?

Дані є **інформацією**, якщо:

- Вони розкривають тим, хто проводить дослідження (а в кінцевому підсумку й користувачам звіту про дослідження), щось, що необхідно знати.
- Вони достовірні.

Інакше кажучи, різницю між даними та інформацією можна пояснити таким чином: дані фіксуються в інструментах збирання даних (тобто в анкеті опитування, на бланку спостереження тощо), тимчасом як інформація є результатом узагальнення цих даних.

Гарна інформація про функціонування суду відповідає декільком важливим критеріям. Вона:

- Доречна
- Точна
- Своєчасна
- Зрозуміла для неспеціалістів
- Деталізована, якщо це необхідно
- Придатна для використання
- Використовується для: вимірювання якості функціонування по відношенню до стандартів; вимірювання поступу на шляху до досягнення цілей удосконалення; визначення проблем, що означає необхідність додаткового аналізу; навчання представників судової влади та громадсько-просвітницької роботи; обстоювання необхідності вдосконалення системи правосуддя.

3.2. МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ВИБІРКИ

Оскільки судові дослідження мають на меті отримання інформації, яка буде достовірною, придатною для використання та використовуватиметься судом задля вдосконалення, джерела (окремі справи, особи чи спостереження), з яких беруть дані, мають критично важливе значення для успіху дослідження. Наприклад, буде некоректним робити висновок про якість акустики в суді на основі спостереження за одним лише суддею, який, як відомо, має дуже тихий – або дуже дзвінкий – голос. Завдання ГО – збирати дані з джерел, які можна вважати такими, що доволі точно відображають якість функціонування суду в цілому.

Є дві основні категорії методів формування вибірки: імовірнісний та неймовірнісний. При імовірнісному відборі кожен об'єкт популяції, яка досліджуватиметься, має такий самий, як і інші об'єкти, і відомий наперед шанс бути відібраним для дослідження.

Випадкову вибірку можна підготувати за допомогою комп'ютерної програми, в якій використовується описова інформація про об'єкти, з яких складатиметься вибірка, скажімо, прізвища чи номери справ. Комп'ютер відбирає об'єкти для вибірки на основі

МЕТОДИ ІМОВІРНІСНОГО ВІДБОРУ

- Популяція складається з певної кількості (N) об'єктів
- Вибірка складається з меншої кількості (n) об'єктів, відібраних з-поміж N
- Усі об'єкти в популяції мають рівний і відомий наперед шанс бути відібраними для дослідження

математичної програми рендомізації. Такий підхід до формування вибірки надзвичайно надійний, проте його використання може призвести до зайвого витрачання часу й коштів, і він, можливо, є надто складним для простих досліджень судів.

Більш утилітарним підходом для ГО є систематичний (або покроковий) відбір кожного елемента об'єкту. При цьому методі складається список усієї популяції, а потім об'єкти відбираються для дослідження через пев-

ний інтервал, котрий уможливить створення вибірки, розмір якої відповідає потребам проекту. Наприклад, припустімо, що ГО вирішила, що її ресурси дозволяють їй ознайомитися зі 100 рішеннями у справах про опіку над дітьми з-поміж 500 рішень у таких справах, ухвалених судом А в 2009 р. У такому разі ГО складе список з усіх 500 рішень (зазначивши номери справ) у хронологічному порядку, потім відбере кожне п'яте рішення, починаючи з першого та рухаючись далі в хронологічному порядку до останнього; тоді кожне рішення матиме 20-відсотковий шанс бути відібраним для

дослідження. У такому разі кожна з 500 справ матиме відомий наперед і рівний з іншими шанс на те, що її відберуть, а отже, вибірка зі 100 справ відповідатиме базовому критерію достовірності.

Неймовірнісні методи формування вибірки використовуються для отримання орієнтовної інформації про тему, проте результати не можна використовувати для представлення характеристик усієї популяції. У неімовірнісних методах об'єкти дослідження вибираються так, як зручніше; при цьому достовірність даних буває різною. Наприклад, ГО може вирішити оцінити кількість слухань, проведених у конкретному суді за один тиждень. Якщо вибраний для дослідження тиждень припадає на період літніх відпусток, то результати не виявлять звичної проблеми браку місць для публіки, з яких добре чути, що відбувається в залі суду. Натомість точніший неімовірнісний підхід передбачатиме фіксування кількості слухань, які відбуваються щовівторка та щочетверга впродовж двомісячного періоду, під час якого відсутні святкові дні і у відпустку зазвичай ніхто не йде. ГО використовуватиме неімовірнісні методи формування вибірки у багатьох дослідженнях, коли популяція об'єктів, що вивчатиметься, не може бути визначена точно без значних витрат та без доступу до інформації, яка може виявитися закритою для громадськості. Неімовірнісні методи формування вибірки слід розробляти вдумливо й ретельно, щоб забезпечити найточніше наближення до реалій звичайного функціонування суду. Результати, що потраплять до звіту, мають супроводжуватися чіткою вказівкою на джерела даних та обґрунтуванням зробленого вибору.

3.3. ІНСТРУМЕНТИ ЗБИРАННЯ ДАНИХ

Час та увага, приділені розробці інструменту збирання даних (моніторингова форма), який сприяє їх точній і послідовній фіксації, є необхідною інвестицією. Усі інструменти збирання даних повинні:

- уможливлювати просте кодування даних при контакті з джерелом;
- забезпечувати ідентифікацію конкретної вибірки та об'єктів, що кодуються, дати збирання та особи збирача даних;
- використовувати чіткі й узгоджені визначення категорій даних;
- передбачати кодування всіх (або майже всіх) відповідей у числовій формі;
- передбачати введення відповіді на кожне запитання, включаючи відповіді «дані відсутні». У разі відсутності інформації від джерела даних у

відповідному полі має бути поставлено числовий код, що означає «дані відсутні». Незаповнені поля не допускаються.

Збирати слід лише дані, важливі для дослідження. Збирання більшої кількості інформації, ніж обсяг, який можна з користю проаналізувати, означає даремне витрачання часу та ресурсів.

Шрифт повинен легко читатися; для введення даних дослідниками має бути передбачено багато місця. Чим більші й чіткіші записи, тим простіше виконувати роботу зі створення бази даних та чищення даних.

Простий формуляр для фіксування даних про представлення інтересів відповідачів у кримінальних справах може виглядати так:

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧІВ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

ЕЛЕМЕНТ ДАНИХ	ЗАПИСИ ЗБИРАЧА ДАНИХ
Дата (дд/мм/рр)	22/01/09
Збирач даних	3
Суд	2
Номер у вибірці дослідження суду	35
Номер справи	12345
Тип правопорушення, вказаний у обвинуваченні (1) серйозне (2) дрібне (99) не знаю	1
Час початку слухання (1-24)	11:45
Слухання відкладене або перенесене (1) так (2) ні (99) не знаю	2
Час закінчення слухання (1-24)	12:10
Тип слухання (1) попереднє слухання (2) основний процес (3) ухвалення рішення (99) не знаю	2
Тип адвоката (1) державний захисник (2) приватний (3) жодного (99) не знаю	1
Comments:	

Керівник дослідницької команди та експерти повинні провести пілотну перевірку інструменту, перш ніж оформити його в остаточному вигляді та почати збирання даних для дослідження. По-перше, його слід протестувати в офісі на одній-двох зразках справ за участі працівників, які займатимуться збиранням даних.

- Чи визначення чіткі, взаємовиключні та передбачають усі ймовірні варіанти відповідей?
- Чи легко користуватися формою, чи вона одностороння і чи її візуальне сприйняття нормальне?
- Наскільки просто можна «діставати» дані з форми та вводити їх у базу даних або фіксувати вручну?
- Чи є вільне місце для коментарів або зауважень збирача даних?

Хоча в полі для коментарів важливо відобразити враження від судових операцій та з'ясовані «деталі», в практичному плані ці текстові записи часто не використовуються у висновках, тому що для їх аналізу чи копіювання потрібен додатковий час. Розробники інструменту повинні залишати місце для коментарів, однак збирачі даних мають економно його використовувати.

Коли інструмент видається «завершеним», дослідницька команда має піти з ним до суду та провести його пілотну перевірку в тих же умовах, в яких відбуватиметься збирання даних. Після внесення необхідних коректив інструмент набуває остаточного вигляду. Щоб гарантувати об'єктивність дослідження та надійність аналізу, інструмент не слід змінювати після того, як розпочалося збирання даних.

Кожне дослідження та операція зі збирання даних має спиратися на дослідницький протокол. Дослідницький протокол – це, власне, інструкція для

ЗМІСТ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОТОКОЛУ

- пояснення щодо стандарту (стандартів), критеріїв, індикаторів;
- детальні інструкції щодо процесу формування вибірки (якщо це доречно);
- матриці для всіх інструментів, що використовуються у формуванні вибірки;
- визначення категорій даних для кожного поля в інструменті збирання даних;
- матриці для всіх інструментів збирання даних, яких стосується протокол;
- детальні інструкції щодо збирання та кодування даних;
- процедури контролю якості;
- куди звертатися за допомогою – включаючи контактну інформацію для всіх членів команди;
- імена та контактна інформація для основних партнерів суду;
- процес та повноваження щодо оновлення протоколу;
- часові рамки дослідження, включаючи розклад заходів зі збирання даних, якщо він відомий.

збирачів даних та довідка для аналітиків і користувачів результатів дослідження, в якій описано, яким чином було зібрано дані. Протокол має оновлюватися наприкінці кожного тижня керівником дослідницької команди з тим, щоб у ньому знайшли відбиток будь-які нові обставини чи визначення, додатково включені до дослідження.

Дослідницький протокол не має бути довгим чи складним. У ньому повинні бути чітко сформульовані очікування та практики, за дотримання яких збирачі даних відповідають; коли ж дослідження завершено, він виконує роль *aide memoire* (пам'ятної записки).

3.4. УПРАВЛІННЯ ЗБИРАННЯМ ДАНИХ

Якість управління збиранням даних визначає, чи будуть реалізовані цілі судового дослідження. Послідовне, перспективне управління роботою дослідників, джерелами даних та наявним часом дозволить отримати достовірні й своєчасні дані. Дослідження може запросто застопоритися через те, що відсутні судові рішення, змінився розклад роботи суду, основні інформанти «не мають часу» або волонтери не з'явилися. Хоча робочий план ГО повинен містити узгоджені часові рамки для всіх пов'язаних з дослідженням вивід діяльності, кожне окреме дослідження має спиратися на власний дослідницький протокол (див. вище) та управлінські рішення.

У ході реалізації дослідження керівники ГО мають ставити ключові запитання та давати на них відповіді.

Типові ключові запитання такі:

- Скільки окремих подій зі збирання даних має бути проведено – тобто опитувань, серій спостережень, аналізів документів?
- І по кожній події зі збирання даних:
  - Скільки джерел даних?
    - Індивіди (наприклад, 100 цивільних позивачів)
    - Рішення (наприклад, 50 рішень у справах про опіку)
    - Слухання (наприклад, 100 слухань щодо затримання)
    - Суди, в яких проводимуться спостереження (наприклад, усі суди м. Львова)

- Якою є вибірка по кожному джерелу і як вона формуватиметься?
  - Що стане джерелом формування вибірки?
  - Співпраця з ким потрібна при формуванні вибірки?
  - Скільки часу триватиме формування вибірки?
- Як оцінюватимуться джерела даних?
  - Хто контролює доступ до джерел даних?
  - З якими часовими чи інституційними обмеженнями доведеться мати справу?
- Чи буде певний часовий проміжок між визначенням вибірки та її оцінюванням?
- Де відбуватиметься збирання даних?
  - У залі суду/у кабінеті судді
  - У будинку суду
  - На вулиці/у паркінгу/в громадському місці
  - В офісах суду
  - У бібліотеці
  - В Інтернеті
  - В офісі ГО
- Якою буде послідовність збирання даних (чи залежить один сегмент від завершення іншого)?

Управління джерелами даних та введенням даних – два ключових елементи цієї фази дослідження. Третій – самі дослідники.

Склад та розмір дослідницької команди має гарантувати високу якість даних і швидке здобуття навичок. Достовірність та корисність інформації залежить від точності збирання даних – мети, яку легше реалізувати за допомогою гарно керованих невеликих команд, ніж великої кількості збирачів, що мають усього лише одно- чи дводенний досвід відповідної роботи у суді. Невеликі команди у складі двох-шести членів:

- полегшують підготовку, моніторинг, управління;
- швидко здобувають навички і розвивають здатність визначати проблеми та виявляти неузгодженості;
- можуть висловлювати пропозиції щодо проекту на основі інформації;
- знайомляться з представниками суду і здобувають їхню довіру.

Управління командою збирачів даних розглядається далі в цьому Путівнику (див. стор. XX).

Багато ГО використовують збирання даних як стратегію проведення громадсько-просвітницької роботи. Хоча розширювати знання громади про суди та пробле-

Чим менша команда, тим точнішими, скоріш за все, будуть зібрані дані.

ми, з якими вони мають справу, є доброю справою, проте використання надто великої кількості збирачів даних може зашкодити дослідженню. Якість зібраних даних та достовірність дослідження неодмінно по-

страждають у разі використання великої кількості дослідників, котрі не мають можливості здобути навички та досвід, необхідні для збирання надійних даних. Якщо просвітницька робота у громаді є головною або хоча б додатковою метою дослідження якості функціонування суду, тоді спостереження у судах слід виділити в окрему програму.

Скільки часу буде витрачено на збирання даних? Оцінка часу, потрібного для збирання даних, є невід'ємною частиною планування та менеджменту дослідження якості функціонування суду. Збирання даних часто затримується, оскільки дістати доступ до даних виявляється набагато важчою справою, ніж очікувалось, дослідники роблять помилки, і сегменти роботи доводиться переробляти, або виникають затримки з роздрукуванням чи іншими процесами. ГО повинні реалістично підходити до планування досліджень і ретельно оцінювати потрібну кількість людино-годин. Для цілей планування відповідний розрахунок слід провести на початку проекту. Після завершення процесу тестування інструменту збирання даних розрахунок слід повторити. Хоч би яким виявився результат, планувальник має додати 20% на незаплановані та типові проблеми, спричинені тим, що дослідники не мають змоги контролювати джерела даних та їх наявність. Керівники судового дослідження повинні запитати:

- Скільки часу знадобиться для надходження даних від окремого джерела?
- Яка очікувана швидкість збирання даних?

Нижче у текстовому полі наведений зразок розрахунку. Після закінчення розрахунків керівники дослідження повинні ретельно проаналізувати питання про те, як численні заходи зі збирання даних можуть вплинути один на одного і чи виникнуть питання щодо необхідності певної послідовності дій.

ЗРАЗОК РОЗРАХУНКУ ШВИДКОСТІ ЗБИРАННЯ ДАНИХ

Джерело даних:	Сторони цивільних справ, в яких ухвалено рішення
Методологія:	15-хвилинне інтерв'ю
Кількість респондентів:	100 (50 позивачів; 50 відповідачів)
Команда збирачів даних:	1 керівник команди 4 дослідників

НЕОБХІДНА КІЛЬКІСТЬ ЛЮДИНО-ГОДИН

100 інтерв'ю
по 2 інтерв'ю за годину = 50 людино-годин
(з урахуванням часу на облаштування, перевірку, каву...)
Плюс 20% = 10 людино-годин

Загальна розрахункова кількість 60 людино-годин

60 годин розділити на 4 дослідники = 15 людино-годин на дослідника

Управління дослідницькою командою. Для ефективного збирання даних необхідно мати сильного керівника дослідницької команди, котрий очолюватиме як дослідницьку, так і адміністративну роботу, пов'язану зі збиранням даних. Керівник команди може привести дослідження і до успіху, і до невдачі, а тому керівника слід ретельно вибирати з урахуванням таких критично важливих функцій:

- Контроль за об'єктивністю та точністю процесу збирання даних;
- Забезпечення рівномірності та своєчасності процесу;
- Розробка дослідницького протоколу та його оновлення у разі потреби у співпраці з будь-якими експертами, задіяними у дослідженні,;
- Щоденна координація дій з судом (судами) та іншими партнерами;
- Організація доступу до даних;
- Складання графіка роботи та контроль діяльності команди збирачів даних;
- Щоденний перегляд усіх заповнених формулярів даних;
- Щотижневе заслуховування звітів команди;
- Поінформування директора дослідження або керівництва ГО про проблеми.

Керівник команди повинен добре знати предмет дослідження та мати досвід щодо збирання даних для судових досліджень або прикладних дослідницьких проєктів. Для успішної роботи зі збирачами даних, керівництвом суду та працівниками апарату суду, тобто людьми, з якими йому доведеться взаємодіяти на регулярній основі впродовж дослідження, керівникові потрібні гарні навички міжособистісного спілкування. Здатність організовувати команду роботу й скеровувати її з урахуванням перспектив є ще однією ключовою передумовою для того, щоб обійняти цю посаду. Насамкінець, керівник команди повинен уміти бачити одночасно велику картину і дрібні деталі дослідження якості діяльності суду.

Управління роботою дослідників (збирачів даних) спрямоване на: 1) продукування точних даних для вимірювання якості функціонування; 2) ефективне використання розрізнених знань та спостережень, які стали наслідком перебування кваліфікованих співробітників у судах. Гарна команда починає з інтенсивного підготовчого семінару, на якому йдеться про цілі дослідження, визначення категорій даних, використання інструментів збирання, а також очікування від проєкту.⁵ Як мінімум, порядок денний семінару має включати таке:

- роль та юрисдикція досліджуваного суду (судів);
- судові процедури/процес для відповідних типів справ;
- джерела збирання даних, вибірки та їх формування, методи збирання даних;
- визначення категорій даних;
- ознайомлення з дослідницьким протоколом;
- тренування зі збирання даних;
- очікування стосовно поведінки та етики.

Після підготовчого семінару, але до того, як почнеться збирання даних, слід провести тренінг «на робочому місці», тобто у суді. А коли збирання даних розпочнеться, керівник команди буде відповідальним за точність, повноту та швидкість роботи. Він/вона має супроводжувати збирачів даних до суду та перевіряти все, що вони роблять, доки не переконається, що кожен член команди і в усіх подальших випадках фіксуватиме дані рівномірно й точно. Незалежно від того, на платній основі працюють дослідники чи як волонтери, ГО та кожен член команди повинні обговорити і підписати лист про згоду із зазначенням очікувань та обов'язків.

⁵ Детальний розклад та навчальні модулі наведено в Навчально-методичному посібнику з громадського моніторингу судів, м. Київ, 2010.

Важливо забезпечити тісний зв'язок між збиранням даних та їх аналізом. Якщо можливо, кожен член дослідницької команди, котрий займатиметься аналізом даних, формулюванням висновків та рекомендацій чи інформуванням про результати дослідження, має взяти участь у підготовчому семінарі та впродовж деякого часу займатися збиранням даних. Знайомство дослідників з практикою збирання даних та пов'язаними з нею викликами справить позитивний вплив на всі аспекти процесів аналізу даних та розробки висновків.

3.5. ПЕРЕТВОРЕННЯ ДАНИХ НА ІНФОРМАЦІЮ

Перетворення бланків кодування зібраних даних, даних аналізу документів та записів інтерв'ю на інформацію, корисну з точки зору перспектив удосконалення судових практик, вимагає ретельної уваги й зосередженості. Основні моменти аналітичного процесу одні й ті самі, незалежно від того, як проводиться дослідження – з використанням комп'ютерних програм чи паперу й олівця. У будь-якому випадку, для потреб дослідження доведеться шукати експертної допомоги, якщо в команді дослідників немає нікого, хто мав би досвід аналізу даних.

Введення даних, аналіз даних та вироблення висновків – усі ці етапи довготривалі, тож на кожен з них слід запланувати досить часу. Фаза «перетворення даних на інформацію» завжди вимагає більше часу, ніж можуть передбачити навіть досвідчені дослідники. Як правило, громадській організації варто визначати тривалість фази чищення, введення та аналізу даних, виходячи з такого розрахунку: по два людино-дні на кожен календарний день, витрачений на збирання даних. У плані майбутнього дослідження слід також передбачити час на роботу дорадчої групи щодо надання критичних зауважень щодо висновків, та на подальший аналіз цих зауважень. ГО повинні подбати про те, щоб ці процеси планувались і реалізовувались під керівництвом кваліфікованого й досвідченого фахівця. Далі наведено основні етапи фази, наступної за збиранням даних.

- 1) Перегляд кожного бланка з закодованими даними на предмет повноти. Якщо виявлено пропуск, слід, коли це можливо, заповнити його, звернувшись до джерела даних. Якщо бланк неможливо заповнити, слід ввести код «відсутність кодування».
- 2) Введення даних до бази даних у разі використання комп'ютера. Якщо ана-

ліз здійснюється вручну, бланки слід розташувати в послідовності, зручній з огляду на характер досліджуваної теми, наприклад, у хронологічному порядку, за типами справ, за типами представництва інтересів тощо.

- 3) Перевірка бази даних чи організованих у певній послідовності бланків щодо наявності некоректних чи нелогічних даних, на кшталт призначення слухання на 4 листопада 2009 року та перенесення його на 9 липня 2008 р. Такі дані слід уточнити, звернувшись до першоджерела, і виправити, якщо це можливо. Аналітики мають уникати «виправлень» на підставі припущення, що дані відповідають відомій правовій чи процедурній схемі. Якщо в першоджерелі дані відсутні, їх не слід включати до дослідження функціонування суду.

- 4) Далі настає момент дослідження, коли вже можна підраховувати частоту відповідей по кожному з запитань, наведених на бланку даних, тобто визначати, скільки разів у ході дослідження було дано кожна з відповідей на кожне запитання. Наприклад, якщо в запитанні сказано: «Чи чуто суддю з задніх рядів залу?», то можливі такі відповіді: «Завжди», «Частіше за все», «Іноді», «Ніколи». Якщо було проведено спостереження за 100 слуханнями, то розподіл кількості відповідей може бути таким:

ЧИ ЧУТНО СУДДЮ	ЧАСТОТА
Завжди	23
Частіше за все	35
Іноді	17
Ніколи	19
Дані відсутні	6
Загалом	100

- 5) Після такого підрахунку дослідники мають перевірити результати на наявність некоректних чи нелогічних даних та визначити, чи є дані, які треба перекоригувати або вилучити з дослідження. Якщо, наприклад, дані виявилися «відсутніми» у 80 % випадків, тоді дане питання слід вилучити з дослідження. Вичистивши та відкоригувавши базу даних, де це можливо, дослідники мають знову підрахувати частоти. Далі аналітики вирахують відсотки для запитань, дані щодо яких містять інформацію, корисну з точки зору цілей дослідження. Відсотки на основі наведених вище частот виглядатимуть так:

ЧИ ЧУТНО СУДДЮ	ЧАСТОТА	ФАКТИЧНА ЧАСТОТА	ВІДСОТОК	ФАКТИЧНИЙ ВІДСОТОК
Завжди	23	23	23	24,5
Частіше за все	35	35	35	37,2
Іноді	17	17	17	18,1
Ніколи	19	19	19	20,2
Дані відсутні	6	–	6	–
Загалом відповідей	100	94	100	94

«Фактичний відсоток» ґрунтується на кількості дійсних відповідей, тобто без урахування відповідей, по яких відсутні дані.

Частоти та відсотки, «підсилені» даними інтерв'ю, мають бути достатніми для будь-якого базового дослідження суду. Якщо ГО проводить розгорнуте дослідження, до якого залучені співробітники, що мають досвід використання методів прикладного аналізу, то в деяких випадках може виникнути бажання виконати мультिवаріантний аналіз, проте у більшості випадків проведення досліджень, що ґрунтуються на стандартах та критеріях якості функціонування суду, такий рівень аналітики не потрібен.

4. ЗВІТИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ

4.1. ВИСНОВКИ

Звіти про дослідження діяльності судів зазвичай містять чотири типи матеріалу: 1) інформацію про причини проведення дослідження та методологічні підходи, використані в ньому; 2) результати аналізу зібраних даних; 3) інформацію про чинники, що спричинили саме ту якість функціонування, яку було виявлено, або могли вплинути на неї; 4) рекомендації з метою вдосконалення. Результати аналізу даних та відповідних чинників лягають в основу висновків дослідження. Рекомендації зазвичай випливають з висновків. Звіт виграє, якщо на етапі вироблення висновків та рекомендацій дослідницьку команду та консультативний комітет вдасться залучити до інтерактивного процесу.

Після етапу аналізу, який закінчується вираховуванням частот та відсотків, як це показано вище, дослідницька команда має визначити ключові результати, що вказують на певні важливі моменти, пов'язані з застосованими стандартами (стандартом) та критеріями (критерієм). Лише такі результати слід використовувати для створення «читабельних» та легкозрозумілих схем і графіків, котрі точно відображають якість функціонування суду у порівнянні зі стандартами. Наступним кроком є поглиблення висновків шляхом розширення спектру точок зору, використаних в аналізі. Коли підготовлено першу групу достовірних висновків, ГО повинна скликати зустріч дорадчої групи зацікавлених сторін та запропонувати її членам спільно розглянути матеріал. Слід попросити їх подумати над такими питаннями:

- Що вас здивувало в цих результатах?
- Який ще аналіз потрібен?
- Які запитання слід поставити перед працівниками суду, щоб пояснити отримані результати?

Після дискусії за участі дорадчої групи слід провести, якщо це можливо, необхідний аналіз, дослідження та/або інтерв'ю з основними інформантами.

Після того, як завершено аналіз даних і зібрано контекстуальну інформацію, дослідницька команда має підготувати набір остаточних висновків, тобто підсумків дослідження, які чітко й точно формулюють важливу інформацію, отриману при аналізі даних. Не повинно бути інтерпретації чи атрибуції причин, які чітко не випливають з якісних чи кількісних даних дослідження. Наприклад, на підставі результатів з'ясування того, «чи чути суддю», ГО може дійти такого висновку:

«Хоча присутні в залі суду зазвичай чують суддів, дослідження показало, що сказане суддями не чуто приблизно на кожному п'ятому з відвіда-них слухань».

Далі у висновках може бути сказано, що зали суду великі й при цьому відсутня апаратура для електронного підсилення гучності голосів. Некоректним буде таке твердження: «Як видається, чимало суддів намагаються підтримувати певну секретність засідань, говорячи в залі суду так тихо, щоб їх не було чути». Висновки слід обмежити лише тією інформацією, яку недвозначно підтверджують матеріали дослідження. Як сказано на початку цього Путівника, у звіті про дослідження слід:

- вказати, чи суди працюють добре;
- визначити, в яких аспектах потрібні вдосконалення; і, що найважливіше,
- вказати, де саме потрібно більше інформації та/або розуміння для поліпшення доступу й гарантування високої якості судових рішень.

Зацікавлені сторони не володіють правом вето на висновки ГО; проте вони є обов'язковими учасниками процесу вдосконалення суду, тож взаємини з ними мають відзначитися духом поваги й співробітництва.

Обговорення висновків з керівництвом суду (в першу чергу) та з дорадчою групою (в другу чергу) до оприлюднення звіту дає змогу виправити будь-які недогляди та помилкові тлумачення.

4.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки, що стосуються якості функціонування суду в порівнянні зі стандартами, часто бувають єдиним продуктом дослідження суду. Проте деякі ГО вважають за потрібне використовувати їх як основу для рекомендацій. Такі стратегії вдосконалення можуть бути корисними для судів та для цілей громадсько-просвітницької роботи, особливо якщо вони розробляються за участі основних зацікавлених сторін. Рекомендації містять відповіді на два запитання: «**Що** слід зробити для поліпшення якості функціонування суду?» та «**Хто** повинен зробити це?» В ідеальному випадку вони мають бути розроблені в результаті обговорення між представниками судів, зацікавлених сторін та ГО після спільного осмислення висновків дослідження.

Рекомендації мають бути структуровані таким чином, щоб читач міг легко визначити, що саме пропонує ГО. Наприклад, вони можуть бути структуровані відповідно до стандарту (стандартів) та критерію (критеріїв) якості функціонування суду, використаних у дослідженні, або відповідно до типу вказаних дій чи їх виконавця. Приміром, ГО може визнати за краще подати разом усі рекомендації стосовно вдосконалення судових приміщень або всі

вказані в дослідженні заходи в сфері навчання представників судової влади. Рекомендації також можуть стосуватися таких сфер, як практика суддів та працівників суду, дії асоціації юристів/адвокатів, висвітлення у ЗМІ, громадсько-просвітницька робота, підтримка судової реформи, законодавча робота. Корисні рекомендації сфокусовані на практиках, навчанні та доцільності.

Ефективні рекомендації чітко пов'язуються зі стандартами та критеріями, використаними в дослідженні, і випливають з висновків. Характеристики корисних та ефективних рекомендацій такі – вони:

- стислі;
- якомога конкретніші;
- реалістичні, тобто орієнтовані на результати, вимагають дій та не виходять за межі інституційних повноважень суду (судів);
- здійсненні в рамках нинішньої правової системи;
- не вимагають витрат, на які держава не піде або не зможе піти;
- передбачають послідовність дій, якщо це доречно;
- є наслідком співпраці з зацікавленими сторонами;
- можуть читатись як окремий документ.

Підтримка з боку ключових фігур у керівництві суду та важливих зацікавлених сторін підвищує ймовірність того, що висновки й рекомендації дослідження приведуть до справжнього поліпшення.

4.3. ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

ГО повинні розробляти комунікативні стратегії з урахуванням намічених аудиторій та наслідків проекту. Вибір методів поширення інформації має ґрунтуватися на відповідях на ті ж запитання, які наведені в Розділі 2.3 цього Путівника («Результати та аудиторії»). Хоч би які стратегії застосовувалися, необхідною передумовою використання результатів дослідження є письмовий звіт. Звіт має бути стислим, проте містити всю інформацію, необхідну для обґрунтування висновків та рекомендацій. У цілому, для представлення результатів проведеного громадською організацією дослідження функціонування суду потрібно сторінок сорок або й менше, з виконавчим резюме обсягом у дві сторінки. До звіту мають увійти:

- висловлення подяки;
- виконавче резюме висновків та рекомендацій;
- передісторія чи контекст дослідження (причина, чому ГО цікавиться судами);
- обґрунтування вибору стандартів;

- методологія збирання та джерела даних;
- методологія формування та розміру вибірки;
- простий опис процесу аналізу;
- висновки, включаючи загальний профіль суду;
- рекомендації;
- прізвища всіх, хто задіяний у дослідженні;
- додатки, такі як копії моніторингових форм або анкет.

Письмовий звіт – то лише початок. Він знадобиться при використанні інших методів поширення інформації, таких як брифінги для судів, РСУ, ДСА, адвокатів або членів парламенту; прес-релізи та прес-конференції; круглі столи за участі зацікавлених сторін; поширення інформації через Інтернет, зокрема через веб-портали та списки розсилок. Ефективне поширення звіту спрямоване на ті зацікавлені сторони, котрі здатні допомогти поліпшити розвиток, практику та ресурси суду. ГО мають використовувати методи та стиль висловлювань, які заохочують співрозмовників до відкритості, а не викликають у них несприйняття через те, що їх у чомусь звинувачують.

Хоча оприлюднення результатів дослідження важливе, проте ГО повинна не забувати, що їй і самій треба використовувати отриману інформацію для вдосконалення планування власної діяльності. Як вона використовуватиме результати в роботі з судами та з власною громадою? Яких підсумків можна досягти? Яких нових (і старих) партнерів можна залучити? Дослідження функціонування судів є **першим кроком** у напрямку поліпшення доступу до правосуддя, сприяння досягненню кращої якості судових рішень та судового адміністрування, а не «метою в собі».

НАСАМКІНЕЦЬ

Перед судами у всій Україні, як і скрізь у світі, раз по раз постають виклики, пов'язані з необхідністю дотримуватися нових правових вимог та реагувати на нові суспільні проблеми. При цьому майже скрізь судам бракує людських і матеріальних ресурсів. Важливо зрозуміти, яким чином громадянське суспільство може допомогти судам стати більш прозорими, підзвітними й ефективними, та яким чином воно може посприяти здійсненню необхідних реформ і збільшенню обсягу ресурсів, які складають основу існування незалежної судової системи, здатної гарантувати й захистити права кожного громадянина.

5. ДОДАТКИ

ДОДАТОК А: ІНОЗЕМНІ ДЖЕРЕЛА З ПИТАНЬ ВИМІРЮВАННЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

МІЖНАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ ВИМІРЮВАННЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДУ:

Міжнародна Рамкова Програма з Удосконалення Судів (2008)

[<http://www.courtexcellence.com/pdf/IFCE-Framework-v12.pdf>] пропонує типову методологію постійного оцінювання та вдосконалення, спеціально призначену для використання судами.

Національний центр судів штатів США, «Стандарти функціонування судів першої інстанції» (1997) [http://www.ncsconline.org/D_Research/tcps/index.html]

– пропонується інструментарій для вимірювання якості функціонування суду з використанням 68 критеріїв для 22 стандартів у п'яти аспектах діяльності: доступ до правосуддя; терміновість та своєчасність; рівність, об'єктивність та чесність; незалежність та підзвітність; громадська довіра та авторитетність.

Національний центр судів штатів США, інструментарій «CourTools» [http://www.ncsconline.org/D_Research/CourTools/tcmp_courttools.htm]

– пропонується набір з десяти критеріїв якості функціонування судів першої інстанції, розроблених на базі основних сфер функціонування суду, визначених у СФСПІ; набір дає змогу судовим адміністраторам проводити збалансоване оцінювання судових операцій. Ці десять критеріїв/індикаторів такі: доступ та об'єктивність; відсоток розглянутих справ (співвідношення кількості розглянутих справ та загальної кількості справ, що надійшли до суду); тривалість розгляду до вирішення справи; тривалість очікування справи на розгляд; точність процесуальних даних; достовірність та цілісність матеріалів справ; збирання штрафів; ефективне використання присяжних; рівень задоволеності працівників суду; середня вартість розгляду однієї справи.

«Об'єднана рамкова структура вимірювання якості функціонування суду» (2008)

[<http://contentdm.ncsconline.org/cgi-bin/showfile.exe?CISOROOT=/ctadmin&CISOPT=1079>] – звіт, в якому запропонована об'єднана рамкова структура для судів, що покликана спростити використання ними зібраних даних для вдосконалення судових операцій. Ця рамкова структура має на меті поєднати десять окремих критеріїв (на основі «CourTools») на концептуальному рівні, розподіливши критерії між чотирма секторами: задоволеність процедурами; ефективність; дієвість; продуктивність.

Європейська комісія з ефективності правосуддя (ЄКЕП), «Контрольний список для сприяння якості правосуддя та судів» (2008) [http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/default_en.asp] – пропонується як інструментарій для збирання відповідної інформації та аналізу актуальних аспектів якості, причому якість розглядається на трьох рівнях: національному рівні, рівні окремого суду та рівні окремого судді.

Підпорядковані Суди Сінгапуру: «Картка Показників Правосуддя та 6 Коефіцієнтів СИГМА: система вимірювання якості, управління та постійного вдосконалення для створення стратегічно керованих Підпорядкованих Судів» [http://www.ncsconline.org/wc/publications/KIS_CtPerSScorecard.pdf] – пропонується інструментарій для вимірювання якості функціонування суду, який охоплює п'ять аспектів (Громада; Внутрішні Процеси; Навчання та Зростання; Фінансування) та містить відповідні набори основних індикаторів якості функціонування. Картка Показників Правосуддя розроблена на основі методики створення збалансованих карток показників (<http://www.balancedscorecard.org/basics/bsc1.html>).

Голландська агенція з якості функціонування судової системи (PRISMA) [<http://www.prismaweb.nl>] пропонує приклад інструментарію для вимірювання рівня задоволеності користувачів судових послуг якістю функціонування суду.

Міністерство юстиції Фінляндії, Проект якості судів в юрисдикції апеляційного суду в Рованіємі, Фінляндія, «Як оцінювати якість у судах? Контрольні значення показників якості роботи суду є засобом удосконалення діяльності судів» (2005) [<http://www.oikeus.fi/uploads/6tegh.pdf>] – пропонується контрольні значення показників якості, що охоплюють шість аспектів, які впливають на якість судових операцій.

МІЖНАРОДНІ ЗВІТИ ПРО ВИМІРЮВАННЯ ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ:

Міністерство юстиції Фінляндії, Проект якості судів в юрисдикції апеляційного суду в Рованіємі, Фінляндія, «Оцінювання якості роботи судів»: <http://www.courtexcellence.com/pdf/qualitybenchmarksfinlanddetailed.pdf>

Європейська комісія з ефективності правосуддя (ЄКЕП), «Оцінювання європейських судових систем» [<http://www.coe.int/cepej>]. У звітах ЄКЕП наводяться порівняння судових систем та здійснюється обмін інформацією про їх функціонування у 45 державах-членах; уже опубліковано три звіти (які містять дані за 2002, 2004 та 2006 рр.).

ДОДАТОК Б: МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЩО СПРИЯЮТЬ УДОСКОНАЛЕННЮ СУДІВ

МІЖНАРОДНИЙ КОНСОРЦІУМ З УДОСКОНАЛЕННЯ СУДІВ

Експерти зі Сполучених Штатів, Європи, Австралії та Сінгапуру, натхнені моделями якості судів, що використовуються кількома міжнародними спільнотами, утворили Консорціум (International Consortium for Court Excellence) з метою вжиття необхідних кроків для досягнення досконалості у роботі судів. Консорціум дійшов висновку, що найефективніший спосіб реалізації такої мети полягає в розробці Міжнародної Рамкової Програми з Удосконалення Судів. Членами Консорціуму є Федеральний суддівський центр Сполучених Штатів Америки, Національний центр судів штатів Сполучених Штатів Америки, Австрало-азійський інститут судового адміністрування, Підпорядковані Суди Сінгапуру, Рада «Spring Singapore», Світовий банк та Європейська комісія з ефективності правосуддя. У розробленій Консорціумом Рамковій програмі представлено цінності, поняття та інструменти, що їх можуть використовувати суди для оцінки та вдосконалення якості правосуддя. Консорціум регулярно коригуватиме й оновлюватиме Рамкову програму з тим, щоб у ній відображалися нові системи та ініціативи, спрямовані на поліпшення судових послуг та способів їх надання.

<http://www.courtexcellence.com>

Австрало-азійський інститут судового адміністрування

Австрало-азійський інститут судового адміністрування (Australasian Institute of Judicial Administration) – незалежний інститут, членами якого є представники всіх рівнів судових систем Австралії та Нової Зеландії, юристи, судові адміністратори, працівники судових архівів, а також викладачі правових дисциплін. Головні сфери роботи інституту – дослідницька та навчальна діяльність з акцентом на судове адміністрування та судові системи.

<http://www.aija.org.au>

Федеральний суддівський центр

Утворений за рекомендацією Конференції суддів Сполучених Штатів, Федеральний суддівський центр (Federal Judicial Center) є дослідницько-навчальною організацією федеральної судової системи Сполучених Штатів. Центр проводить та заохочує дослідження судових процедур та операцій і проводить інструктажі та забезпечує постійне навчання й підготовку для федеральних суддів та працівників судів.

<http://www.fjc.gov>

Національний центр судів штатів

Національний центр судів штатів (National Center for State Courts) – незалежна неприбуткова організація з удосконалення судів, яка надає консультації, проводить навчання, дослідження та оцінювання для судових систем по всіх Сполучених Штатах та по всьому світу. Вона є центром інформації з усіх аспектів судового адміністрування. До складу Ради НЦСШ входять судді апеляційних судів та судів першої інстанції штатів, судові адміністратори, що представляють суди штатів усіх рівнів та юрисдикцій, адвокати та користувачі судових послуг. НЦСШ надає керівникам судів штатів інформацію про основні питання національної політики та допомагає обстоювати їхні політичні рішення в Конгресі, а також підтримує кілька авторитетних національних організацій.

<http://www.ncsconline.org>

Підпорядковані Суди Сінгапуру

Суди нижчого рівня Сінгапуру (Subordinate Courts of Singapore) мають широку сферу повноважень; вони розглядають цивільні, кримінальні, сімейно-правові справи та займаються ювенільним судочинством. Підпорядковані Суди давно віддані ідеї реформування судового адміністрування, приділяючи особливу увагу проблемам міжнародної спільноти та використання технологій.

<http://app.subcourts.gov.sg>

Європейська комісія з ефективності правосуддя

Серед завдань Європейської комісії з ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ), до складу якої входять експерти з усіх держав-членів Ради Європи, – виявлення загальних проблем, що постають перед судовими системами, визначення конкретних способів удосконалення функцій судових систем, а також оцінка результатів їх діяльності з точки зору звичайних користувачів.

<http://www.coe.int/cepej>

Рада «Spring Singapore»

Рада «Spring Singapore» – громадський орган, що займається вдосконаленням різних видів діяльності. Рада приділяє головну увагу питанням якості та підвищення продуктивності як у приватному, так і в державному секторі.

<http://www.spring.gov.sg/Content/HomePage.aspx>

Світовий банк

Світовий банк (World Bank) налічує 185 країн-членів. У рамках його ши-

рокої місії – боротьби з бідністю в усьому світі – важливе місце посідає реформування управління. У відповідній діяльності банку бере участь мультидисциплінарний штат співробітників, до складу якого входять економісти, експерти з державної політики та суспільствознавці.

<http://www.worldbank.org>

Альянс Анни-Марі

Робоча група допомоги жінкам-жертвам фізичного насильства у Центральній Міннесоті, яка здійснює свою діяльність під назвою «Альянс Анни-Марі» (Anna Marie's Alliance), є приватною неприбутковою компанією, що займається наданням безпечного притулку, підтримки та рекомендаційних послуг жінкам, які зазнали фізичного насильства, та їхнім дітям. Альянс також працює на рівні місцевих громад в напрямку здійснення системних змін та запобігання насильству. Альянс допомагає постраждалим жінкам та їхнім дітям, надаючи їм терміновий та тимчасовий притулок, юридичні послуги, транспорт, допомогу з боку груп підтримки, інформацію та рекомендації, психологічну допомогу в госпіталі Сент-Клауд; крім того, 24 години на добу працює кризовий телефон довіри. Діяльність Альянсу Анни-Марі спрямована на те, щоб змінити соціальні умови, котрі сприяють фізичному насильству над жінками та дітьми.

<http://www.annamarie.org/>

Група Дії «Статус Жінки пров. Вікторія»

Група дії «Статус жінки пров. Вікторія» (Victoria Status of Women Action Group) займається популяризацією питань соціального, економічного та політичного самовизначення і свободи всіх жінок. Групу дії «Статус жінки пров. Вікторія» було створено у провінції Вікторія у 1971 р., після утворення Королівської комісії з питань статусу жінок. Упродовж останніх 34 років група керується у своїй діяльності принципом: «Освічай! Надавай сили! Залучай!» (Educate Empower Engage). Одна з її програм – Програма моніторингу судів – пов'язана з моніторингом випадків гендерної упередженості у залі суду; вона виконується за участі волонтерів з числа студентів-практикантів.

Інститут правосуддя «Вера»

Інститут правосуддя «Вера» (Vera Justice Institute) тісно співпрацює з чільними державними урядовцями та представниками громадянського суспільства у питаннях покращення послуг, на які покладаються громадяни у пошуках безпеки та правосуддя. «Вера» розробляє недорогі інноваційні програми, що нерідко згодом перетворюються на самоокупні організації, вивчає соціальні проблеми та поточні реакції на них, а також надає консультативну та іншу практичну допомогу урядовцям Нью-Йорку та по всьому світу.

<http://www.vera.org/>

Інститут судового управління

Інститут судового управління (Justice Management Institute) – незалежна неприбуткова організація, створена у 1993 р. на зустрічі п'ятдесяти провідних фахівців країни у галузі судового адміністрування з тим, щоб спрямувати широкий спектр ресурсів, дисциплін та методологій на те, щоб допомогти судам та іншим установам системи правосуддя досягти досконалості в лідерстві, операціях, адмініструванні та послугах і завдяки цьому поліпшити процес здійснення правосуддя. ІСУ проводить оригінальні дослідження, практикуми, семінари та інші заходи в рамках програм постійного навчання, надає технічну допомогу, друкує фахову літературу. Завдяки такому незвичному поєднанню ресурсів, співробітництва, інноваційної діяльності та розробки індивідуалізованих робочих продуктів ІСУ здобув виняткову репутацію як бездоганний партнер у сфері вдосконалення системи правосуддя. Мережеві групи (Мережа адміністраторів міських судів при ІСУ та Консорціум досліджень та вдосконалення судів першої інстанції) здійснюють координацію діяльності та організують зустрічі представників кількох груп, зацікавлених в удосконаленні адміністрування судів першої інстанції та в проведенні досліджень і оцінювань програм та діяльності судів першої інстанції.

<http://www.jmijustice.org/Home/PublicWeb>

Кампанія захисту прав людини

Кампанія захисту прав людини (Human Rights Campaign) – найбільша у Сполучених Штатах Америки організація боротьби за громадянські права, яка спрямовує свою діяльність на досягнення рівності геїв, лесбіянок, бісексуалів та транссексуалів (ГЛБТ). Заохочуючи та залучаючи до своїх заходів усіх американців, КЗПЛ намагається припинити дискримінацію зазначених груп громадян та виплекати націю, яка забезпечуватиме фундаментально справедливе й рівне ставлення до всіх. Загалом у країні кампанія захисту прав людини має понад 700 тисяч рядових членів та симпатиків – усі вони віддані ідеї перетворити таке бачення рівності на реальність. Заснована у 1980 р., КЗПЛ ефективно лобіює Конгрес, надає підтримку кампаніям неупереджених кандидатів, а також проводить громадсько-просвітницьку роботу з широкого кола тем, важливих для американців, що належать до числа ГЛБТ, зокрема щодо визнання нетрадиційних шлюбів, проблем на роботі, у сім'ї, проблем зі здоров'ям. Фонд КЗПЛ – підпорядкована КЗПЛ організація – займається дослідженнями, громадсько-просвітницькою роботою та розробкою комп'ютерних програм.

<http://www.hrc.org/>

«Матері проти управління автомобілем у нетверезому стані»

«Матері проти управління автомобілем у нетверезому стані» (Mothers Against Drunk Drivers) – неприбуткова організація громадських активістів, що має більш

ніж 400 відділень по США. Місія організації полягає в тому, щоб добиватися припинення управління автотранспортними засобами у нетверезому стані, надавати підтримку жертвам пов'язаних з цим злочинів, а також запобігати вживанню спиртних напоїв неповнолітніми. Одна з основних програм організації – «Програма моніторингу судів» – є інструментом спостереження за системою кримінального судочинства та забезпечення підзвітності. Ця програма спрямована на створення сильних стратегічних партнерств з правоохоронними органами, суддями, прокурорами, а також адвокатами та громадськими захисниками. У 2002 році організація утворила партнерство з Національним управлінням безпеки руху на автошляхах з тим, щоб переспрямувати програму на збирання даних з метою виявлення потенційних прогалин у процесі карного переслідування та ухвалення рішень. Організація також співпрацює через грант Фондації Роберта Вуда Джонсона з Університетом ім. Джонса Гопкінса в напрямку оцінки ефективності поточної програми діяльності організації. Програма моніторингу судів має три цілі: 1) збирання статистичної інформації про стан розгляду справ, пов'язаних з управлінням автотранспортними засобами у стані алкогольної чи наркотичної інтоксикації; 2) забезпечення поінформованості учасників процесу кримінального судочинства та ухвалення рішень про громадську зацікавленість у результатах розгляду справ, пов'язаних з управлінням автотранспортними засобами у стані алкогольної чи наркотичної інтоксикації; 3) повідомлення зібраної в рамках програми інформації відповідним органам з метою подальшого вдосконалення системи. У рамках моніторингу судів волонтери, проінструктовані щодо судових процедур, прямують до судових залів, щоб поспостерігати за ходом розгляду справ та зафіксувати результати. Програма оцінює суди за допомогою регулярного відвідання судових засідань, збирання судових даних та ознайомлення з матеріалами судових справ.

<http://www.madd.org/>

Міжнародна асоціація судового адміністрування

Мета Міжнародної асоціації судового адміністрування (International Association for Court Administration) полягає у сприянні створенню мереж фахівців, котрі мають стосунок до судового адміністрування, з тим щоб досягти в глобальному плані більшої гармонізації стандартів здійснення правосуддя. За свою шестирічну історію МАСА провела чотири міжнародні конференції, остання з яких пройшла в м. Стамбул (Туреччина) у листопаді 2009 р. Там зібралися фахівці з судів 47 країн, щоб розглянути існуючі в світі моделі судового адміністрування. МАСА також започаткувала «Міжнародний журнал судового адміністрування», третій номер якого вийшов зовсім недавно; його можна прочитати в Інтернеті.

<http://www.iaca.ws>

Національне партнерство за чесні та неупереджені суди «Заради правосуддя»

Кампанія «Заради правосуддя» (Justice at Stake), що має понад 50 партнерів, є позапартійною національною кампанією, спрямованою на забезпечення чесності та неупередженості роботи судів штатів та федеральних судів. Партнери кампанії по всіх США допомагають захищати суди через заходи громадської освіти, організаційне сприяння громадським ініціативам на місцях та реформам. Кампанія забезпечує стратегічну координацію та надає своїм партнерам і однодумцям на національному рівні, рівні штату та місцевому рівні унікальні організаційні, комунікаційні та дослідницькі (для потреб вивчення громадської думки) ресурси. Партнери кампанії «Заради правосуддя» займаються громадсько-просвітницькою роботою та підтримують реформи, спрямовані на те, щоб політичні міркування та особливі інтереси не впливали на події в залі суду і ніщо не перешкоджало суддям виконувати їхню роботу, захищаючи Конституцію США, права громадян та верховенство права.

<http://www.justiceatstake.org/>, <http://www.gavelgrab.org>

Проект «Інформаційно-методичний центр для суддів та інших працівників судової гілки влади»

Проект «Інформаційно-методичний центр для суддів та інших працівників судової гілки влади» (Judicial Education Reference, Information and Technical Transfer (JERITT) Project) є американським центром обміну інформацією про постійну освіту працівників судової гілки влади, зокрема, суддів, інших судових посадовців, адміністративного та керівного персоналу, викладачів, що проводять навчання представників судової гілки, та інших ключових працівників місцевих судів, судів штату та федеральних судів. JERITT забезпечує викладачам, що навчають працівників судової гілки влади національного, федерального рівня та рівня штатів, доступ до найновішої інформації щодо ухвалених програм судової освіти, освітніх теорій, методів та практики викладання, а також до матеріалів досліджень у галузі освіти, реферативних звітів і публікацій з допомогою баз даних, публікацій, електронних засобів зв'язку та пропозицій технічної допомоги. Починаючи з 1989 р., JERITT щомісячно збирає від надавачів освітніх послуг на рівні штату та країни інформацію про затверджені судові освітні програми. Він регулярно проводить галузеві дослідження з метою визначення структури та функцій органів судової освіти, що демонструють найкращі практики. JERITT також досліджує проблеми та тенденції в галузі судової освіти та в інших відповідних сферах безперервної фахової освіти з метою забезпечення окремих надавачів послуг судової освіти можливостями використання нововведень та досвіду інших фахівців з одночасним поглибленням їхнього рівня знань, вмінь та навичок. Від моменту свого створення до 2006 р. JERITT отримував фінансування від Державного інституту правосуддя, а нині його спільно фінансують Національна асоціація надавачів послуг судової освіти на рівні

штатів (National Association of State Judicial Educators, NASJE), Школа кримінального судочинства та Судово-адміністративна програма Університету штату Мічиган.
<http://JERITT.msu.edu/>

Рада судової досконалості:

25 років удосконалення правосуддя задля громади

Рада судової досконалості (Council for Court Excellence) є неприбутковою позапартійною громадянською організацією; вона була заснована у 1982 р. у м. Вашингтон, округ Колумбія. Діяльність Ради зосереджена на покращенні адміністративного управління судочинством на рівні місцевих та федеральних судів, відповідних установ у межах Великого Вашингтона, а також загалом у країні шляхом:

- Визначення та впровадження конкретних напрямків реформування судової системи;
- Покращення доступу громадян до правосуддя;
- Поглиблення громадського розуміння та підтримки нашої судової системи.

<http://www.courtexcellence.org/>

Фонд політики з питань кримінального судочинства

Фонд політики з питань кримінального судочинства (Criminal Justice Policy Foundation) – приватна неприбуткова організація, що здійснює громадсько-просвітницьку роботу з питань, пов'язаних з системою кримінального судочинства. Місією ФППКС є освіта громадськості щодо результатів впровадження політики боротьби з наркотиками та проблем політичного регулювання діяльності системи кримінального судочинства. Вона надає інформаційну та дорадчу підтримку розробникам політики, фахівцям сфери кримінального судочинства, а також громадськості у вигляді консультацій, освітніх програм, конференцій, публікацій, розміщення матеріалів у ЗМІ та Інтернеті. Фонд сприяє організаціям, що займаються реформуванням політики боротьби з наркотиками, надаючи їм консультативну підтримку з організаційно-правових та управлінських питань, щодо розширення сфери впливу, дослідницької діяльності, зв'язків зі ЗМІ, та розбудови партнерських коаліцій. ФППКС також надає своїх фахівців для виступів в освітніх закладах та на заходах різноманітних організацій.

<http://www.cjpf.org/>

Фонд сучасних судів

Фонд сучасних судів (Fund for Modern Courts), заснований у 1955 р., – позапартійна, неприбуткова організація з проведення загальнодержавної реформи судової системи. Очолюваний небайдужими громадянами, видатними юристами та підприємцями, Фонд сучасних судів докладє зусиль до покращення адміністрування та якості

правосуддя у наших судах. Це – єдина організація у штаті Нью-Йорк, чия діяльність присвячена виключно вдосконаленню судової системи. Однією з основних програм Фонду сучасних судів є Програма «Громадський моніторинг у судах». У 1975 році Фонд сучасних судів уперше запропонував ініціативу, спрямовану на надання жителям штату Нью-Йорк потужної можливості контролю за тим, як функціонують їхні суди. Ця новаторська програма під назвою «Громадський моніторинг у судах» є дуже простою: групи добровольців, які не мають юридичної освіти, регулярно займаються моніторингом судів по всьому штату. Спостерігачі оцінюють суди в якості непричетних до системи осіб й рекомендують шляхи вдосконалення, спрямовані на те, аби зробити суди більш ефективними та дружніми для звичайної людини-користувача. Результати моніторингу та рекомендації, вироблені на їх основі, згодом публікуються Фондом і поширюються серед судових адміністраторів, суддів, працівників апарату судів, законодавців, асоціацій адвокатів, груп громадських активістів та ЗМІ. Вже понад чверть століття Програма «Громадський моніторинг у судах» є центром зусиль Фонду сучасних судів щодо залучення громадськості до покращення здійснення правосуддя. Ця програма-призер названа Американською асоціацією юристів одним з найефективніших національних проєктів «щодо виявлення проблем та пропонування змін з метою виправлення недоліків». Національний центр судів штатів відзначив її як одну з «найкраще організованих програм моніторингу судів в країні». Американське юридичне товариство, вручаючи Фонду сучасних судів свою Нагороду в Галузі Правосуддя за 1984 р., назвало його «каталізатором майже кожного вартого згадки вдосконалення судів у штаті Нью-Йорк» та «зразком для будь-яких юрисдикцій деінде, які намагаються зробити судову систему більш уважною до потреб громадян». Сьогодні Фонд має понад 600 добровільних спостерігачів, які здійснюють моніторинг у 16 графствах штату Нью-Йорк. Їхня відданість посприяла освіті як судової системи, так і громадськості, зробила суди більш підзвітними перед громадами, яким вони служать, та допомогла здійснити реальні реформи, які пішли на користь усім жителям штату Нью-Йорк. У 1999 році Фонд взяв участь у знаменній, першій в історії національній конференції на тему моніторингу судів, яка відбулась у Санта-Фе (штат Нью-Мехіко) за спільної спонсорської підтримки WATCH (Міннеаполіс) та Організації моніторів судів м. Санта-Фе. Після зазначеної конференції Фонд сучасних судів продовжує ділитися інформацією з іншими групами, а також надавати рекомендації тим, хто збирається започаткувати нові програми.

<http://www.moderncourts.org/>

Центр інституційних реформ та неурядового сектору

Центр інституційних реформ та неурядового сектору (IRIS Center: Institutional Reform and the Informal Sector) – дослідницько-консультативний центр при Факультеті економіки Університету штату Меріленд, м. Коледж-Парк. Його місія полягає в тому, щоб дослідити та прискорити економічний розвиток і демократичні

перетворення у бідних країнах та країнах, що знаходяться на перехідному етапі розвитку, роблячи наголос на ролі інституцій – на тих формальних та неформальних правилах, з допомогою яких громадяни організують свою економічну, політичну та соціальну діяльність. Для IRIS характерний всебічний підхід до судової реформи, інтегрований розгляд усіх компонентів судової системи – судів, інститутів права та закладів з підготовки суддів, а також законодавчих процесів. Навчальні програми для суддів та адвокатів мають на меті посприяти модернізації судових систем та процесуальній реформі. Аналогічно, законодавчі процеси мають ґрунтуватися на зворотному зв'язку з громадськістю та з неурядовими організаціями.
<http://www.iris.umd.edu>

Центр прав людини

Центр прав людини (Human Rights Center) захищає права людини та пропагує їхнє дотримання в усьому світі шляхом дослідження та документальної фіксації випадків порушення прав людини, а також підготовки наступного покоління дослідників, розробників політики та захисників прав людини. ЦПЛ займає унікальне становище, оскільки він є правозахисною організацією у структурі провідного дослідницького університету, а отже, об'єднує роботу науковців та дослідників з діяльністю фахівців-практиків та громадських активістів. Двосторонній обмін інформацією та досвідом зміцнює обидві групи, що йде на користь громадам, яким вони служать. Університетський потенціал у поєднанні з практичним досвідом створює широкі можливості для підготовки студентів-випускників, здатних зробити вагомий внесок у правозахисну діяльність у Сполучених Штатах та за кордоном. ЦПЛ є підрозділом Програми міжнародних та галузевих студій (International and Area Studies; IAS) Каліфорнійського університету в м. Берклі та тісно співпрацює з міжнародним Центром правових консультацій з питань прав людини, Правничою школою «Боулт Холл» та Центром дослідження військових злочинів при Каліфорнійському університеті в м. Берклі.

<http://hrcberkeley.org>

Центр правосуддя та підзвітності

Центр правосуддя та підзвітності (Center for Justice and Accountability) є міжнародною правозахисною організацією, діяльність якої спрямована на припинення тортур та інших тяжких порушень прав людини у всьому світі, а також на підтримку прав жертв такого ставлення на пошук правди, правосуддя й відшкодування. ЦПП використовує процедуру судових спорів для притягнення винних у порушенні прав людини до персональної відповідальності, розвитку законодавства з прав людини та укріплення верховенства права у країнах, що знаходяться на етапі переходу від періоду порушень прав людини. ЦПП було створено у 1998 році за підтримки «Міжнародної амністії» та Добровільного фонду ООН для жертв тортур з метою

представлення інтересів жертв тортур у справі пошуку справедливості. Першим клієнтом ЦПП став чоловік, який пережив перебування у концтаборі в Боснії та зазнав додаткових моральних страждань, коли дізнався, що його кат вільно проживає в одній з ним місцевій громаді у Сполучених Штатах. ЦПП визнає, що потреба в справедливості є невід'ємною складовою процесу реабілітації жертв тортур і що така реабілітація не може відбутися, якщо злочинець продовжує жити без жодних наслідків для себе. ЦПП є складовою руху за глобальну справедливість для тих, хто став жертвою тортур або інших тяжких зловживань правами людини. ЦПП було створено за тим самим принципом, який було вперше використано для організації Нюрнберзького судового процесу після Другої Світової війни та який передбачає, що певні види злочинів є настільки кричущими, що мають вважатися злочинами проти всього людства. Серед таких злочинів – геноцид, злочини проти людяності, позбавлення життя без суду та слідства, а також тортури. ЦПП вважає, що винні у скоєнні таких злочинів мають притягатися до судової відповідальності, де б вони не знаходилися.

<http://www.cja.org/>

WATCH: Суди в очах громадськості

Метою організації є забезпечення більшої ефективності судової системи, більш оперативного реагування з її боку на випадки насильства, зокрема щодо жінок та дітей, а також поглиблення поінформованості та рівня залучення громадськості. WATCH віддана ідеї припинення проявів расової, культурної та гендерної нерівності у судах та забезпечення дотримання цього принципу на всіх рівнях судової системи.

<http://www.watchmn.org/>

ДОДАТОК В: УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЩО СПРИЯЮТЬ УДОСКОНАЛЕННЮ СУДІВ

Асоціація суддів України

Всеукраїнська громадська організація

“Асоціація суддів України” (з головним офісом у м. Київ) об’єднує більше ніж 1500 суддів по всій Україні. Головною метою Асоціації є захист інтересів суддів, запровадження соціальних програм, підготовка законопроектів, які регулюють функціонування судів.

<http://www.uajudges.org>

Громадська Альтернатива

Харківська обласна фундація

Харківська обласна фундація “Громадська альтернатива” є незалежною неурядовою неприбутковою організацією, що була створена з метою захисту прав дітей в Україні через здійснення правових досліджень, проведення тренінгів, та надання правової допомоги. У 2007 – 2009 рр. “Громадська альтернатива” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” здійснила два проекти з громадського моніторингу судів: “Судовий захист якнайкращих інтересів дитини та її права на виховання у сім’ї” та “Суд, дружній до дитини”. Продовження проекту, “Права дитини в суді: моніторинг змін”, буде завершено у квітні 2010 року.

Громадське бюро «Правозахист»

Сумське міське об’єднання громадян

Сумське міське об’єднання громадян “Громадське бюро Правозахист” є незалежною неурядовою неприбутковою організацією, що була створена у 2000 р. з метою надання правової допомоги, підвищення обізнаності громадян щодо судової системи, та сприяти утвердженню верховенства права в Україні. У 2008 – 2010 рр. “Правозахист” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” та у співпраці із дев’ятьма судами першої інстанції у Сумській області успішно реалізував проект громадського моніторингу судів “Громадські дослідження в обраних судах Сумської області як механізм удосконалення діяльності суду та підвищення довіри громадян до судочинства”.

Громадсько-консалтингова група “Партнер”

Громадська організація

“Громадсько-консалтингова група Партнер” є неприбутковою, неурядовою організацією, що була створена у 2007 р. групою молодих професіоналів Волинської області в Західній Україні. Місією організації є захист прав людини та

підтримка демократичного та економічного розвитку регіону через реалізацію громадських ініціатив. У 2009 р. “Громадсько-консалтингова група Партнер” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” розпочала здійснення опитування за методологією карток громадянського звітування для оцінки задоволеності громадян роботою судів у п’яти судах у м. Луцьк та Волинській області “Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян» (Опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням карток громадянського звітування, Волинська область). Проект буде завершено у квітні 2010 р.

Дім Свободи – Україна

Міжнародна громадська організація

Міжнародна громадська організація “Дім Свободи – Україна” є неурядовою, неприбутковою та непартійною організацією створеною у 2003 р. за ініціативою групи професіоналів, виконавців програми технічної допомоги “Партнерство за реформи в Україні”, втілюваної найстарішою американською правозахисною організацією Freedom House. У 2007 – 2009 рр. “Дім Свободи - Україна” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” та у співпраці із Київським апеляційним адміністративним судом та Окружним адміністративним судом м. Києва здійснила два проекти громадського моніторингу судів під загальною назвою “Адміністративне судочинство як механізм забезпечення ефективного балансу інтересів громадськості та державної системи”. У 2008 – 2009 рр., “Дім Свободи – Україна” здійснила проект “Рівень доступу до адміністративного судочинства як фактор забезпечення ефективного балансу інтересів громадськості та державної системи” з метою оцінки задоволеності громадян роботою судів з використанням методології карток громадянського звітування, у співпраці з тими ж судами.

<http://www.freedomhouse.org.ua>

Екологія–Право–Людина

Міжнародна благодійна організація

Міжнародна благодійна організація “Екологія – право - людина” є громадською організацією, що з 1994 р. займається захистом прав, що стосуються довкілля, підтримкою, відновленням, а також покращенням довкілля, надаючи правову допомогу у захисті інших прав людини, особливо тих, що близькі до екологічних прав. У 2007 р. “Екологія – право – людина” за підтримки проекту USAID “Україна: верховенство права” здійснила проект громадського моніторингу судів “Покращення доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля”. Продовження проекту, “Громадський моніторинг судових справ, які стосуються екологічних прав людей, у Львівській та Тернопільській областях”, буде завершено у квітні 2010 р.

<http://epl.org.ua>

Європейська асоціація студентів права Україна

Всеукраїнська громадська організація

Всеукраїнська громадська організація “Європейська асоціація студентів права Україна” (“ELSA – Україна”) є міжнародною незалежною неупередженою та неприбутковою організацією, створеною студентами та для студентів. Вона складається зі студентів та нещодавніх випускників, зацікавлених у професійному та особистісному розвитку. “ELSA – Україна” пропонує студентам-правникам відмінну платформу для розвитку існуючих знань та навичок, а також набуття нових, і надає можливість знайомства із колегами студентами та професіоналами – правниками у всій Європі. У 2007 р. “ELSA – Україна” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” успішно здійснила проект громадського моніторингу судів “Участь правничого студентства в громадському моніторингу діяльності судів та забезпеченні прозорості діяльності судової системи в Україні” у 14-ти судах в Одесі, Харкові, Києві, Донецьку і Львові.

<http://www.elsa.org.ua>

Інститут прикладних гуманітарних досліджень

Харківська міська громадська організація

Харківська міська громадська організація “Інститут прикладних гуманітарних досліджень” (м. Харків, Україна) є неприбутковою дослідницькою організацією, що у 2007 – 2009 рр. за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” здійснила два проекти громадського моніторингу судів “Громадський моніторинг дотримання демократичних стандартів взаємодії судів та засобів масової інформації”, фази I та II. Продовження проекту моніторингу взаємодії судів та ЗМІ буде завершено у квітні 2010 року. У 2008 – 2009 рр. Інститут також здійснив пілотний проект опитування за методологією карток громадянського звітування “Опитування користувачів щодо задоволеності якістю окремих аспектів функціонування судів за допомогою карток громадянського звітування (м. Харків, адміністративні суди)” у співпраці із Харківським апеляційним адміністративним судом та Харківським окружним адміністративним судом. Продовження цього проекту, “Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян” (Опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням методології карток громадянського звітування, м. Харків) буде завершено у квітні 2010 р.

Подільська правозахисна фундація

Громадська організація

Громадська організація “Подільська правозахисна фундація” була створена у 2000 р. з метою захисту прав і свобод громадян, утвердження верховенства права в Україні через надання правової допомоги, проведення кампаній з гро-

мадянської просвіти задля підвищення знань громадян щодо судової системи. У 2008 – 2009 рр. “Подільська правозахисна фундація” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” успішно здійснила проект з громадського моніторингу судів загальної юрисдикції, а також господарських та адміністративних судів “Громадський моніторинг дотримання міжнародних стандартів діяльності судів в м. Хмельницькому”. У 2009 – 2010 рр. “Подільська правозахисна фундація” здійснила пілотний проект “Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян” (опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням методології карток громадянського звітування, Хмельницька область).

<http://www.ppf.net.ua/>

Право і демократія

Регіональний громадський благодійний фонд

Регіональний громадський благодійний фонд “Право і демократія” є неприбутковою організацією, що здійснює дослідження у різних сферах, включаючи захист прав людини, доступ до правосуддя, судова реформа, адміністративна реформа, реформування пенітенціарної системи, а також громадянське представництво. Діяльність організації включає громадський моніторинг судів, надання правової допомоги, моніторинг дотримання прав людини у Львівській області, та ін. У 2007 – 2009 рр. фонд “Право і демократія” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” здійснив два проекти громадського моніторингу судів “Моніторинг доступності суду” та “Моніторинг доступу громадян до суду”. Продовження проекту, “Моніторинг доступності суду та ефективності його діяльності для громадян у м. Львові та Львівській області”, буде завершено у квітні 2010 р.

<http://www.fond.lviv.ua>

Рівненська обласна організація Комітету виборців України

Всеукраїнська громадська організація

Рівненська обласна організація Комітету виборців України є неприбутковою організацією, чією метою та місією є сприяння незалежним, вільним та прозорим виборам в Україні через реалізацію громадянських ініціатив, спостережень, здійснення досліджень а також проведення тренінгів. У 2007 році Рівненська обласна організація Комітету виборців України за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” успішно здійснила пілотну програму громадського моніторингу судів “Право на справедливий суд: основа правової держави” у співпраці із трьома судами у Рівненській області.

<http://www.cvu.com.ua>

Твоє право

Благодійна організація

Благодійна організація “Твоє право” є незалежною неприбутковою неурядовою організацією, що була створена у 2000 р. з метою підтримки верховенства права в Україні, надання правової допомоги, здійснення правових досліджень та тренінгів, а також підвищення обізнаності громадян з правових питань. У 2008 – 2009 рр. “Твоє право” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права” успішно здійснила пілотний проект з проведення опитувань громадян з використанням методології карток громадянського звітування “Адміністративне судочинство: моніторинг доступності та ефективності” у Львівському апеляційному адміністративному суді та Івано-Франківському окружному адміністративному суді. Організація продовжила здійснювати пілотне опробування методології карток громадянського звітування у 2009 – 2010 рр., впроваджуючи проект “Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян” (Опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням методології карток громадянського звітування, м. Донецьк).

<http://www.tvoe-pravo.org.ua/>

Творчий Центр ТЦК

Благодійний фонд

Благодійний фонд “Творчий центр ТЦК” є українською неурядовою організацією, яка була створена у 1993 р. та юридично зареєстрована у 1996 році. До квітня 2008 р. організація мала назву “Творчий центр Каунтерпарт”. “Творчий Центр ТЦК” є благодійною організацією, яка діє по всій Україні. Місією “Творчого центру ТЦК” є сприяння розвитку громадських ініціатив, спрямованих на зміцнення громадянського суспільства в Україні через творчу розробку і реалізацію благодійних програм та підтримку громадських організацій, органів місцевого самоврядування й ініціативних груп, через надання тренінгових та консультаційних послуг, проведення досліджень та оцінок, представлення, лобіювання інтересів громадянського суспільства та уряду. У 2008 – 2010 рр. “Творчий Центр ТЦК” за підтримки проекту USAID “Україна: верховенство права” здійснив два пілотні проекти “Оцінка рівня задоволеності користувачів якістю окремих аспектів функціонування судів у Івано-Франківській області” та “Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян” (Опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням методології карток громадянського звітування, Івано-Франківська область), використовуючи методологію карток громадянського звітування з метою оцінки задоволеності користувачів діяльністю двох судів першої інстанції та Апеляційного суду Івано-Франківської області.

<http://ccc-tck.org.ua>

Українська асоціація сприяння розвитку судового адміністрування

Всеукраїнська громадська організація

Українська асоціація сприяння розвитку судового адміністрування була створена у грудні 2009 року і на сьогодні об'єднує професіоналів у судовій сфері з п'ятнадцяти регіонів України. Місією організації є підтримка ефективного, прозорого та професійного судового адміністрування, а також підтримка вдосконалення суду.

Центр громадської адвокатури

Громадська організація

Громадська організація “Центр громадської адвокатури” (м. Львів, Україна) була створена у лютому 2007 р. з метою підтримки та захисту прав людини у відповідності до Конституції України, українського законодавства, а також міжнародних правових документів, розвитку та підтримки інститутів громадянського суспільства та зміцнення верховенства права. Основною діяльністю “Центру громадської адвокатури” є надання правової допомоги громадянам та моніторинг законодавства та судової практики. У 2008 – 2009 рр. “Центр громадської адвокатури” за підтримки Проекту USAID “Україна: верховенство права”, успішно здійснив проєкт громадського моніторингу судів “Громадські дослідження стандартів функціонування судів – покращення доступу до правосуддя, рівності, справедливості та повноти судових процедур в судах Львівської області”, що завершився наданням рекомендацій чотирьом судам першої інстанції у Львівській області.

<http://www.lawngo.net>

Центр політико-правових реформ

Громадська організація

“Центр політико-правових реформ” є аналітичним центром, недержавною неприбутковою організацією, створеною у листопаді 1996 р. з метою сприяння проведенню реформ у політичній і правовій сферах та реалізації нової Конституції України шляхом проведення аналітичних досліджень, підготовки проєктів нормативних актів, здійснення незалежної юридичної експертизи законопроєктів, організації семінарів, конференцій та поширення правової інформації.

<http://www.pravo.org.ua>

Центр суддівських студій

Міжнародний фонд

Міжнародний фонд “Центр суддівських студій” (м. Київ, Україна) є незалежною, благодійною, неурядовою, неприбутковою організацією, заснованою українськими та швейцарськими суддями у 2001 р. з метою підтримки судової реформи в Україні, надання тренінгів, здійснення досліджень для судової влади, а також підвищення обізнаності громадян щодо судової системи. Центр також підтримує

органи суддівського самоврядування та об'єднання суддів задля зміцнення незалежності, прав та інтересів суддів. У 2007 р. "Центр суддівських студій" запровадив щорічний моніторинг стану суддівської незалежності, здійснюючи опитування суддів, адвокатів, прокурорів та представників неурядових організацій.

<http://www.judges.org.ua>

Черкаська обласна організація Комітету виборців України

Всеукраїнська громадська організація

Черкаська обласна організація Комітету виборців України є неприбутковою організацією, чією метою та місією є сприяння незалежним, вільним та прозорим виборам в Україні через реалізацію громадських ініціатив, спостережень, здійснення досліджень та проведення тренінгів. У 2009 – 2010 рр. Черкаська обласна організація Комітету виборців України за підтримки Проекту USAID "Україна: верховенство права" здійснила пілотний проект "Покращення якості роботи суду через вивчення думки громадян" (Опитування відвідувачів щодо якості функціонування судів з використанням методології карток громадянського звітування, Черкаська область) з використанням методології карток громадянського звітування з метою оцінки задоволеності громадян роботою суду у Чернобаївському районному суді Черкаської області.

<http://www.cvu.com.ua>

ДОДАТОК Г: АДРЕСИ ВЕБ-ПОРТАЛІВ УКРАЇНСЬКИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

Українська судова влада

www.court.gov.ua

Інформація про судову практику, судову статистику, отримання інформації про міжнародну діяльність та інформації про діяльність Кваліфікаційної комісії суддів та Ради суддів України.

Єдиний реєстр судових рішень

www.reyestr.court.gov.ua

Відповідно до Закону «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. та до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р., доступ до судових рішень забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України. Усі громадяни мають право на доступ до судових рішень, що має забезпечити відкритість діяльності судів та посприяти уніфікації судової практики.

Верховний Суд України

www.scourt.gov.ua

На веб-сторінці Верховного Суду ви знайдете інформацію про діяльність Верховного Суду України, список справ, які перебувають на розгляді, законодавчі акти щодо судоустрою, матеріали, опубліковані в засобах масової інформації, тощо.

Конституційний суд України

www.ccu.gov.ua

На цій веб-сторінці можна отримати інформацію про історію та нинішню діяльність Конституційного Суду України, інформацію для громадян, регламент та акти Конституційного Суду України.

Вищий адміністративний суд України

www.vasu.gov.ua

Тут ви знайдете інформацію про діяльність Вищого адміністративного суду України, систему адміністративних судів, адміністративне судочинство, а також базу даних рішень ВАСУ.

Вищий господарський суд України

www.arbitr.gov.ua

На цій веб-сторінці ви дізнаєтеся про особливості функціонування господарських судів – місцевих, апеляційних та Вищого, про практику цих судів, інформацію про справи, що перебувають на розгляді в усіх господарських судах.

Вища рада юстиції України

www.vru.gov.ua

Вища рада юстиції України – конституційний орган, головне призначення якого полягає у формуванні високопрофесійного суддівського корпусу, здатного неупереджено здійснювати правосуддя. На веб-сторінці Вищої ради юстиції міститься інформація для громадян про штат та структуру ради, представлено відповідні законодавчі акти, подано контактну інформацію.

Державна судова адміністрація України

www.court.gov.ua/dsa

Тут можна дізнатися про статус ДСА та цілі її діяльності, отримати інформацію про організаційне забезпечення судів, про співпрацю ДСА зі ЗМІ тощо.

Академія суддів України

www.aj.court.gov.ua

Академія суддів України діє при Державній судовій адміністрації як державний вищий навчальний заклад, завданням якого є підготовка кваліфікованих фахівців для української судової системи. Можна знайти інформацію про навчальний процес, події, міжнародну діяльність тощо.

Бюро Ради Європи в Україні

www.coe.kiev.ua

Тут ви знайдете основну інформацію про Раду Європи, зможете ознайомитися з її документами та рішеннями Європейського суду з прав людини, з матеріалами Інформаційного Бюро Ради Європи в Україні.

Європейський суд з прав людини (англійською та французькою мовами)

www.echr.coe.int

Європейський суд з прав людини – організація, створена з метою контролю за дотриманням прав людини та основних свобод, закріплених в Європейській конвенції з прав людини. Суд є наднаціональним органом. Щоб звернутися до Суду, необхідно вичерпати всі національні засоби правового захисту. Веб-портал містить інформацію про Суд, його рішення, прес-релізи тощо.

ПРО ПРОЕКТ АГЕНТСТВА США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ (USAID) «УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

«УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» є проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Мета проекту – сприяння утвердженню верховенства права в Україні через:

- підтримку судової реформи
- підвищення прозорості та підзвітності судової системи
- сприяння обізнаності громадян про судову систему
- підвищення довіри громадян до судової влади

Реалізація Проекту передбачає два етапи:

- Перший етап: травень 2006 року – жовтень 2007 року
- Другий етап: жовтень 2007 року – липень 2010 року

ПАРТНЕРИ ПРОЕКТУ:

- Верховна Рада (парламент) України
- Верховний Суд України
- Міністерство юстиції України
- Вища рада юстиції України
- Рада суддів України
- Вища кваліфікаційна комісія суддів України
- Вищий адміністративний суд України
- Державна судова адміністрація України
- Академія суддів України

Проект також активно співпрацює з недержавними організаціями, освітніми закладами, засобами масової інформації та міжнародними донорськими організаціями.

КОМПОНЕНТИ ПРОЕКТУ:

1. Правова основа судової системи

- Сприяння досягненню консенсусу з питань законодавчої та регуляторної реформи судової системи.
- Експертна допомога в підготовці законопроектів, проектів нормативних актів та кодексів поведінки.
- Забезпечення експертного аналізу законодавчих ініціатив та проектів нормативних актів з метою їх оцінки на відповідність міжнародним і європейським стандартам.

2. АДМІНІСТРУВАННЯ СУДІВ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЛОВОДСТВА

- Впровадження та тестування системи випадкового розподілу справ суддям в обраних пілотних судах у рамках національної стратегії автоматизації роботи судів.
- Допомога в розробці стандартних адміністративних процедур і формулярів для суду та його працівників.
- Надання технічної допомоги, навчання та обладнання для судової системи з метою поліпшення доступу до судових рішень.
- Підтримка інформаційно-освітніх кампаній з доступу та використання бази даних судових рішень.

3. ДОБІР СУДДІВ, ЕТИКА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ

- Сприяння конкурсному добору та призначенню на посади суддів з огляду на професійні досягнення та особисті характеристики кандидатів.
- Допомога в розробці та впровадженні прозорого механізму тестування кандидатів на посаду суддів.
- Посилення спроможності судової системи відстежувати і забезпечувати дотримання суддівської етики через надання навчально-організаційної підтримки.
- Сприяння вдосконаленню дисциплінарної практики кваліфікаційних комісій щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності – через поліпшення адміністративних процедур подання, розгляду та перевірки скарг на поведінку суддів.

4. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СУДДІВ

- Допомога в розробці та впровадженні навчальних програм для суддів і працівників апарату суду. Такі програми, зокрема, передбачають курси з підготовки рішень, етики та поведінки суддів, дотримання стандартів щодо захисту прав людини, адміністративного права, а також відносин між судами та ЗМІ.
- Видання допоміжних матеріалів для суддів та працівників суду, зокрема посібників з адміністративного судочинства та посібників для суддів.

5. СУДИ ТА СУСПІЛЬСТВО

- Сприяння посиленню спроможності недержавних організацій впливати на збільшення прозорості та підзвітності судової системи – через планування, впровадження, та оцінку програм громадського моніторингу судів.
- Допомога у проведенні кампаній для поліпшення обізнаності громадян у питаннях права на ефективне здійснення правосуддя та доступ до суду.

7. СУДИ ТА ЗМІ

- Проведення опитувань суддів, журналістів та громадян щодо якості здійснення правосуддя та оприлюднення результатів опитувань.
- Організація тренінгів для журналістів з метою поліпшення їхньої обізнаності щодо функціонування судової системи та правил висвітлення в ЗМІ судових процесів.
- Сприяння розгортанню програми впровадження посад прес-секретарів у судах, проведення тренінгів з удосконалення зв'язків зі ЗМІ.
- Проведення громадських заходів та підготовка матеріалів з метою підвищення обізнаності громадян про судову систему та судову реформу.

За додатковою інформацією щодо програми «Суди та громадянське суспільство» Проекту USAID «Україна: верховенство права» звертайтеся до Юлії Седик, радника Проекту з питань права та громадянського суспільства за телефоном +38 (044) 581 3303 або електронною поштою jsedyk@ukrainerol.org.ua.

ПРО АВТОРІВ:

Кетрін ФАНЕСТОК має більш ніж 25-річний досвід роботи з правосуддям, зокрема, в громадах, де поширена бідність, маючи справу з маргіналізованим населенням та системними викликами суддівському нейтралітету й незалежності. Вона є одним із небагатьох практиків, хто співпрацює як з організаціями суддів, так і з неурядовими організаціями для того, щоб включити питання гарантії прав людини до повсякденної практики судів. Фанесток має експертні знання, зокрема, в таких галузях: діагностика та вирішення проблем функціонування судів, особливо проблем, пов'язаних із належним судовим процесом та своєчасністю, як у континентальній правовій системі, так і в системі звичаєвого права; просвітницька робота серед суддів, працівників апарату суду та громадськості на підтримку судової підзвітності; адміністрування судів у сільських районах, доступ громадськості, середовище системи правосуддя; реформування судів за місцевою ініціативою, особливо стосовно кримінальних та сімейно-правових справ; гендерні питання у правовій системі, з акцентом на домашнє насильство. Вона ініціювала й підтримувала зміни у Мексиці, Україні, Гаїті, Індонезії, Сербії, Хорватії, Косово, а також у більш ніж тридцяти штатах США. Фанесток особливо цікавиться системами правосуддя, які перебувають у перехідному періоді, розвиваючись у напрямку до незалежної судової влади, сильних гарантії захисту, пов'язаних з дотриманням належного судового процесу, загального доступу до судів, прозорого здійснення правосуддя.

Девід ВОН є юристом з більш ніж 10-річним досвідом планування, реалізації та оцінювання проектів судово-правових реформ в Європі та Євразії, Африці, а також у Латинській Америці. Він працював радником з питань верховенства права Центральноєвропейської та євразійської правової ініціативи Американської асоціації юристів (ABA/CEELI) у Казахстані, допомагаючи створити бюро з підготовки законопроектів, регіональну асоціацію юристів та організацію сприяння судовій владі. Пан Вон також працював заступником керівника проекту Російсько-американського суддівського партнерства, організованого за підтримки USAID у м. Москва, Росія, де був відповідальним за виконання програм навчання суддів та програм адміністрування судів. Працюючи директором у компанії Кімонікс Інтернешнл у м. Вашингтон, округ Колумбія, він здійснював керівництво проектами з верховенства права та реформування господарського права і відповідав за надання технічної допомоги цим проектам у Албанії, Боснії, Вірменії, Грузії, Замбії, Казахстані, Киргизстані, Македонії, Марокко, Нікарагуа та Росії. Також, впродовж кількох років він був керівником Ініціативи USAID щодо юридичних прав жінок – всесвітнього проекту, який здійснювався компанією Кімонікс Інтернешнл і головна увага в якому приділялася підготовці законопроектів, зміцненню суддівського корпусу, пропагуванню громадянського суспільства, формуванню громадської думки; діяльність у рамках проекту велася в Албанії, Беніні, Гватемалі, Мадагаскарі, Руанді, а регіональні програми реалізувалися в південноафриканських країнах, зокрема, в Лесото, Мозамбіку, ПАР та Свазіленді. Зараз Девід Вон є керівником Проекту USAID «Україна: верховенство права». Пан Вон отримав ступінь доктора юридичних наук у Вашингтонському коледжі права Американського університету в м. Вашингтон, округ Колумбія, а також ступінь магістра політології та бакалавра русистики у Вермонтському університеті.

ПРОЕКТ USAID “УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА”

вул. Івана Франка, 36, офіс №3, 3-й поверх
м. Київ 01030, Україна
+38 (044) 581 3303
office@ukrainerol.org.ua
www.ukrainerol.org.ua